

ארחות המוסר

ספר מוסר
"ארחות צדיקים"
עם הוספות
ביאורים ועיונים

חלק ח'

ספר לימוד יומי בתכנית חלוקה חדשית

אלול - תשע"ג

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219 נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים
בחוכרות יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש פנימי
ו/או לשימוש מסחרי ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב

054-8485060 / 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"

"ארחות המוסר"

יו"ל ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ראש המכון:
הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:
הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:
הרב אשר לייבי
הרב יחיאל חסידה
הרב דוד יגאלי
הרב ישראל מאיר וולך

יוצא לאור לזכוי הרבים

לעלוי נשמת

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל

מופלאה ומופלגת במדות טובות ובמאור פנים לכל אדם

מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים ומעשים טובים

לכלל ולפרט

מרת **בת שבע אסתר קניבסקי ע"ה**

בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל

אשת חבר לרבינו מורה דרכנו

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר

שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש

חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב

עליה אנו קוראים את המקראות

עוז וחדר לבושה ותשחק ליום אחרון

רבות בנות עשו חיל ואת עליית על כלנה

אוי מי יתן לנו תמורתה

זכותה תנן עלינו

תנצב"ה

חוברת זו מוקדשת להצלחתם ולעילוי נשמתם

מר **אברהם** בן ר' בנימין בייניש הכהן
וזוגתו חיה רחל **שינדל**
בת הרה"ג ר' יצחק צבי **טראוב** שיחיו

לעילוי נשמת

אביו ר' **בנימין בייניש** בן ר' אברהם הכהן ז"ל
חמיו הרה"ג ר' **יצחק צבי גרינברג** זצ"ל
וחמותו מרת **שרה בילא** ע"ה בת ר' אברהם הכהן ז"ל

ולזכות

אימו מרת **שינדל** תחי' בת ר' יוסף הכהן ז"ל

יתברכו משמים בכל מילי דמיטב

זכות הלימוד בספר זה יעמוד להם שיצליחו בכל אשר
יפנו לטובה ולברכה

ושיזכו לרוות נחת מצאצאיהם שיחיו

חוברת זו מוקדשת לזכר

ולעילוי נשמות הנפטרים

ר' **שמואל** בן ר' צבי **קניבסקי** ז"ל

נפטר י"א תשרי תשל"ח

יצחק בן גבריאל ויפה **ארבוב** ז"ל

נפטר כ"ח אדר תשכ"ט

ת.ג.צ.ב.ה

הונצחו על ידי

מר אלון ארבוב שיחי'
להצלחתו

תוכן הענינים

10.....פתח דבר

13.....שער הרצון

38.....שער הקנאה

71.....פעילות הארגון

על כל פסיעה ופסיעה

למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור (משלי ב' פסוק כ')

יתברך הבורא, וישתבח היוצר, יתפאר העליון, ויתרומם המתנשא לכל לראש, שזיכנו בחסדיו המרובים, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, להכנס בפתח שער הקודש, השער אשר דרכו ניתן למצוא את הדרך המובילה מעלה מעלה, לשלמות המידות וידעת התורה, עליה אמר החכם מכל אדם: "למען תלך בדרך טובים, וארחות צדיקים תשמור".

על פי עצתו והוראתו של רבינו הגדול מורה דרכנו, מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, זכינו בחסדי השי"ת להחזיר את לימוד מוסרי ה' בתוך שיעורי לימוד התורה הקדושה, ובתום שנה לתחילת פעילותינו, סיימנו בחסדי ה' יתברך לבאר ולחלק לסדר לימוד יומי את ספרו הנפלא של רבנו שליט"א, "ארחות יוסר".

כמעשינו בראשונה, ממשיכים אנו בחוברת השמינית, לבאר ולחלק לסדר יומי את הספר הקדוש "ארחות צדיקים", מיסודות ספרי המוסר בעם ישראל. הספר נכתב כפי המקובל אצלנו, בערך לפני כשבע מאות שנה, על ידי אחד מענקי הרוח בדור הראשונים כמלאכים, אשר לגודל ענותנותו לא חתם את שמו על הספר, אמנם כל מעיין בספר יגלה את פלאו, אשר כל דבריו וסגנונו מתאימים לדורנו, ממש כאילו נכתבו בימינו והוא פלא גדול.

והנה גודל חשיבות והכרחיות תיקון המידות, כבר ביאר מרן החזון איש בהרחבה בספרו "אמונה ובטחון" (פרק ד'), וכה כותב בין דבריו: כי תיקון המידות הן יסוד המוסד למצוות החוקיים ולמצוות המשפטיים

גם יחד, ומבאר שם בלשונו הזהב: אל יחשוב האדם, כי תיקון המידות מתייחס רק למצוות שבין אדם לחבירו, ואילו במצוות שבין אדם למקום, להם צריך רק יראת שמים, אין הדבר כן, כי זה האדם אשר מדותיו כברייתן, ולא הותקנו על פי המוסר והדעה, הרי הוא מסור ביד יצרו ואין יצרו מסור בידו, ולא יתכן שיהא שלם במצוות שבין אדם למקום, ואם מקיימן במדה ידועה, הוא רק מפני שאינם נפגשים בהתנגדות מצד אחד ממדותיו המגונות, אך ברגע שיתנגשו במידותיו הרעות, לא תעמוד יראתו בפניהם, ומעשים בכל יום וכו' עיי"ש בדבריו המתוקים.

וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בירושלמי שבת פ"א ה"ג): מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה עקב לסולייתה, שנאמר "ראשית חכמה יראת ה'", ונאמר "עקב ענוה יראת ה'", למדנו, כי סדר הדברים הוא: תיקון המידות, יראת שמים, ותלמוד תורה.

עינינו נשואות למרומים בתפילה ובתחינה, שלא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, שנזכה לכוון לאמת, לבאר ולהעיר עינים בדרך הנכונה, ויהיו שפתינו והגיון לבנו נכונות ומישרות, להרבות כבוד שמים, להגדיל תורה ולהאדירה. זכות רבנו המחבר זצוק"ל, וברכותיו של מרן שליט"א, יעמדו לנו למצוא חן בעיני אלקים ואדם, ונזכה להפיץ ולהצית את נר האמת והצדק, להרבות האור בקדושה ובטהרת הלב בין כל עמו ישראל באהבה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, בביאת המשיח ובבניית בית הבחירה, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה
מערכת ארחות המוסר

סדר הלימוד היומי בשיעורים

יום א' ה' אלול - יום ה' ט' אלול.....(פרשת כי תצא)	שבוע א'
יום א' י"ב אלול - יום ה' ט"ז אלול.....(פרשת כי תבא)	שבוע ב'
יום א' י"ט אלול - יום ה' כ"ג אלול.....(פרשת נצבים וילך)	שבוע ג'
יום א' כ"ו אלול - יום ג' כ"ח תשרי.....(פרשת האזינו)	שבוע ד'

לתשומת לב:

שבוע ד' בחוברת זו חולק לשלושה ימים בלבד עקב ראש השנה הבעל"ט.

לתועלת הלומדים:

חוברות "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות. (חוברות "ארחות המוסר" נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם). החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות. תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

ארחות

שער הרצון

צדיקים

שער השלשה-עשר שער הרצון

א. הרצון זו היא מדה טובה מאד. מצוה על האדם להלך במדותיו של הקב"ה, שנאמר "והלכת בדרכיו" (דברים כח, ט) "מה הוא רחום וחנון, אף אתה תהא רחום וחנון" (ירושלמי פאה ג.). לדעת רבינו יונה (שערי העבודה, פט"ז) כלול במקרא זה חיוב להדמות לה"ת גם במדת הרצון, וז"ל: "מה הוא ממציא את העולם, אף אתה תמציאנו ותקיימנו, ותחפוץ ותרצה כל בני אדם, והוא רצון וחסד". עכ"ל.

^(א)הרצון זו היא מדה טובה מאד, ואינה נמצאת אלא בנפש² נדיבה ויקרה. וימי שיש בו מדת הרצון הוא⁴ מסתפק בכל עניניו⁵ כפי מה שיגזר עליו הבורא יתעלה,^(ב) ולא ירהר ירהר

ב. ולא ירהר אחריו. דוד המלך ע"ה אומר בתהלים (כג, א-ב): "ה' רועי לא

ביאורים

1. הרצון. 'רצון' הנאמר כאן אינו במשמעות המקובלת, דהיינו רצונותיו של האדם, חשקו ומאוויו, אלא להיות מרוצה. אדם שיש בו מדת הרצון - הוא אדם מתרצה, כלומר מקבל ברצון כל מצב ומשלים עם כל הקורה עמו. ויש בזה כמה אופנים כפי שיבאר רבינו בהמשך. 2. נדיבה, כי מעלת הנדיבות מלבד מה שיש בה נתינה והענקת לזולת, כוללת גם ויתור והשלמה עם מה שרע לו (הויתור הוא הנתינה). נמצא שמי שיש בו מדת הנדיבות, אינו אנוכי החושב רק על טובת עצמו, ובנקל יגיע למדת הרצון. 3. ויקרה. נפש חשובה ומרוממת. [בספר תיקון מידות הנפש (למוהר"ש אבן גבירול) כתב על מדת הרצון בזה"ל: "שאין היא מצויה ברוב המסיבות אלא במי שהוא בעל נפש אצילה (נכבדת וחשובה) המקבלת את המצבים כמו שהם באים עליה"].
4. מסתפק בכל עניניו. מרוצה גם מדברים שאינו רואה בהם את הטוב.
5. כפי מה שיגזר עליו הבורא יתעלה. מאחר ומאמין שכל מה שנושג עמו הקב"ה הוא לטובתו. 6. ולא ירהר אחריו. אף בלבו אינו מהרהר על הנהגת

ארחות

שער הרצון

צדיקים

עיונים

אחריו. ובעל המדה הזאת ⁷ אינו מצפה אל הגדלה ואל הכבוד, אך ⁸ רצונו ודעתו לסבל, ולא ⁹ יתרעם על עניינו, ¹⁰ ולא יקצף על השם יתעלה לומר: למה עשה השם יתברך כך וכך? ומן ¹¹ המדה הזאת - ¹² שמים בחלקו. וכבר ידעת מעלת ¹³ המדה והגדלה.

אחסר, בנאות דשא ירביצני, על מי מנוחות ינהלני. מבאר רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל: את הבטחון האמיתי בו צריך האדם לבטוח בבורא, המשיל דוד לבטחונו של הצאן על הרועה, בידעם שהוא הדואג לכל מחסורם. פעמים רוצה השם ללכת והרועה לא יניח לו כי כאן מקום מרעה דשן טוב - "בנאות דשא ירביצני". ופעמים ההיפך, השם רוצה לנו והרועה מנהל אותו הלאה נגד רצונו, כי שם מי מנוחות והשם צריך לשנות אחר אכילתו - "על מי מנוחות ינהלני", הרועה מנהל את השם על ה"מי מנוחות" שיש שם.

כך היא הנהגת השי"ת עם האדם, אומר דוד המע"ה - "ה' רועי לא אחסר", ה' מתנהג עמי כרועה הצאן אל עדרו, ואף מה שנראה נגד רצוני, באמת הוא אך ורק לטובתי. (ירוש' חיים ב, ד).

ג. שמח בחלקו. מידת ההסתפקות - ירושה היא לנו מאבותינו. אברהם אבינו, אבי האומה הישראלית, זכה להשתלם במידת ההסתפקות. וז"ל מהר"ל (נתיב העושר, א'): "מידה זאת, היא מדת ההסתפקות, היה מיוחד בה אברהם שהיה לו מידת ההסתפקות". וכן אמרו חז"ל (אבות ה, יט): "עין טובה... מתלמידיו

ביאורים

ה' עמו. 7. אינו מצפה אל הגדולה ואל הכבוד. כי כל מה שהוא מקבל - טוב לו ומסתפק בו. 8. רצונו ודעתו לסבול. הוא מוכן ואפילו רוצה, לסבול כל מה שתכנן לו ה' ולשאת כל מצב. 9. יתרעם. יתלונן. 10. ולא יקצוף. ולא יכעס. 11. המדה הזאת. של רצון. 12. שמח בחלקו. שמקבל בעין יפה כל מה שהקב"ה נותן לו, בין טוב ובין רע, בין רב ובין מעט, ואינו להוט ומתאמץ להשיג יותר מחלקו, ומודה להקב"ה על מה שנתן לו. 13. המדה. של השמח

עיונים

ארחות

שער הרצון

צדיקים

של אברהם אבינו. **וְכִשְׁאָדָם** ¹⁴ הצדיק רוצה בכני **אָדָם** ¹⁵ וכני **אָדָם** ¹⁵ (טובה) מפרש [עין היא ה ה ס ת פ ק ו ת . . .

ההסתפקות באברהם הוא אמרו למלך סדום 'אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך' - וזה תכלית ההסתפקות. והוא שיניח אדם ממון גדול ולא יהנה ממנו אפילו בדבר מועט. עכ"ל.

יצחק ירש את מידת ההסתפקות. דברים אלו שופכים אור על הנאמר (בראשית כה, ה-ו): "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו". וצ"ע, שהרי אם אברהם כבר נתן את כל אשר לו ליצחק, מה נותר לו לתת לבני הפילגשים? ואולם סוד הענין הוא, שאברהם הוריש ליצחק מידת 'כל', כלומר מידת ההסתפקות. וע"ז זה יצחק באמת קיבל הכל, כי מי שיש לו מידת ההסתפקות אינו שואף ליותר ממה שנפל בחלקו. ולבני הפילגשים, שלא היו ראויים למידה עליונה זו, נתן מתנות בלבד (וביאר חז"ל שאת המתנות שניתנו לו בארץ פלשתים על אודות שרה, ושאר המתנות שקבל, אותן נתן לבני הפילגשים).

מידה זו עברה בירושה גם ליעקב, שכן מצאנו שיעקב אמר לעשו "וכי יש לי כל" (בראשית לג, יא). לעומת זאת עשו אמר "יש לי רב" (שם ט). ה'כלי יקר' מבאר (שם) את ההבדל בין 'רב' ל'כל', חז"ל: "יש לי רב" משמע רב אבל לא כל. יעקב [לעומתו] אמר 'כי חנני אלקים וכי יש לי כל'. לפי שהרשעים, אע"פ שיש להם כל כסף וזהב שבעולם, מ"מ נראה להם שעדיין הם חסרים ויש להם רב אבל לא כל צרכם. לכך אמר עשו 'יש לי רב' - אבל לא כל צרכי, כי עדיין חסרים המה. יש בידו מנה מתאוה למאיתים... והצדיקים בהפך זה, כי אפילו יש מעט בידם, הם מסתפקים בו ושמים בחלקם, וגראה כאילו יש להם כל".

ביאורים

בחלקו, אשר על כך אמרו חז"ל (אבות ד, א): "איזהו עשיר השמח בחלקו". 14. הצדיק רוצה בכני אדם. בעל מדת הרצון הוא צדיק שאוהב את הבריות ומרוצה מהן. 15. וכני אדם רוצים בו. גם הבריות אוהבות אותו ומרוצות ממנו. וכפי שפירש רש"י (יבמות קיז). את הפסוק (משלי כז, יט) "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם": כמים הללו שאדם צופה בהן ורואה בהם פנים

ארחות

שער הרצון

צדיקים

עיונים

ארחות

שער הרצון

צדיקים

רוצים בו,¹⁶ גם המקום רוצהו [וכן
אמר: ^(ה)כל ¹⁷שרות הבריות נוחה
הימנו - ¹⁸רוח המקום נוחה הימנו]
(אבות פ"ג מ"י) וגם שונאיו משלימים
אתו, בְּדִכְתִּיב: ^(ה)בְּרִצּוֹת ה' דְּרָכֵי

ד. כל שרות הבריות
נוחה הימנו וכו'. יש
לעיון, הרי ישנם אנשים
האהובים לבריות, ולה'
הם רעים וחטאים
ובודאי אין רוח המקום
נוחה מהם? אמנם
על-פי מה שביאר רבנו

לעיל (שער הגאווה) מיושב ד", וז"ל: "אבל הענין הזה הוא כמו שאמר הכתוב
(משלי טז, ז) "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו", וכך פרוש הענין: אם
האדם לא יתהלל לפני בני-אדם ולא ישתדל למצוא חן בעיניהם בעשותו
מעשיו הטובים, ואף-על-פי-כן אוהבים אותו, זהו ראייה גדולה שהקב"ה אוהב
אותו, וזרע לו אהבה בלבבות בני-אדם, ושם לו שם טוב על לשונם. ואמת הוא
שיש כמה בני אדם הנאהבים לבריות והקב"ה שונאם כשאינם מקיימים את
המצוות, כי אין הקב"ה אוהב אלא לומדי תורה ומקיימים אותה". עכ"ל. נמצא
לפי דבריו פירוש מאמר זה כך הוא: "כל שרות הבריות נוחה הימנו" - מעצמם,
בלי השתדלותו, זהו סימן ש"רוח המקום נוחה הימנו".

ה. ברצות ה' דרכי איש. ביאר הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל: "הכונה אם "דרכי איש"
הוא רק "רצות ה'" שאין לו רצון בעצמו, כי אם מה שרוצה השם יתברך,
ומבטל רצונו מפני רצון הבורא. אז "גם אויביו ישרים אתו, ומבטל רצון אחרים
מפני רצונו". ("רוח חיים" אבות פ"ב מ"ד).

ביאורים

כפניו, אם הוא שוחק הם שוחקות ואם הוא עוקם הם עוקמות, כן לב האדם
לאדם האחר, אם הוא אוהב את זה גם הוא אוהבו ואם שונא את זה גם הוא
שונאו. 16. גם המקום רוצהו. כשהוא מרוצה מהם והם מרוצים ממנו אז גם
הקב"ה אוהב אותו ומרוצה ממנו. 17. שרות הבריות נוחה הימנו. שהוא
מקובל ואהוב על הבריות, על ידי שמשאו ומתנו עמם בנחת וביושר, וכל
הבריות מכירים שעסקיו עמם באמונה (רבינו יונה). 18. רוח המקום נוחה
הימנו. הוא אוהב גם אצל הקב"ה, שכן כל מי שאהוב למטה בידוע שהוא
אוהב גם למעלה (רש"י). 19. ברצות ה'. כשמרוצה ה' מדרכיו של איש,
שישרים וטובים הם.

איש²⁰ גם אויביו ישרים אתו" (משלי טז, ז). וכמו שידעת
(ב"ר נד, א) ²¹מאבימלך ואברהם, ומהשלימו עמו.
ומעלת הרצון ויתרוננו,²² שיהסרו אל החיים אשר הם
מוצא הטוב ומקור החסד, כמו שנאמר: ²³"באור פני
מלך חיים, ²⁴ורצונו כעב מלקוש" (משלי טז, טו). ראה מה
הגיע ²⁵למרדכי כשרצה בו אחשורוש, מה הגיע ²⁶ליוסף
כשרצה בו פרעה. ואם כך הגיע למי שרוצים בו
בני-אדם, כל-שכן מי שחקדוש-ברוך-הוא רוצה בו
שיגיע ²⁷לכמה מעלות גדולות. לכן יטריח אדם עצמו

ביאורים

20. גם אויביו. הרי גם האויבים שבדרך הטבע היה להם לשונא, ישלימו עמו.
21. מאבימלך ואברהם. במדרש רבה (בראשית נד, א) דרש על הפסוק ברצות
ה' וגו': "איש זה אברהם, שנקרא 'איש', דכתיב ביה (ישעיה מו, א): 'מארץ
איש עצתי', 'גם אויביו' זה אבימלך - שהיה כשונא לאברהם מפני שלקה
בגללו" (כשאברהם אבינו הגיע לגר אמר על שרה 'אחותי היא', אבימלך
לקחה, ונענש על כך. כשנודע לו ששרה היא אשתו של אברהם, כעס על
אברהם שאמר עליה 'אחותי היא' (בראשית פרק כ). ואף-על-פי-כן השכים
לפתחו לברות עמו ברית שלום). 22. שיהסרו אל החיים וכו'. אדם בעל מדת
הרצון מתקשר למקור החיים הטוב והחסד, מאחר והקב"ה רוצה בו, וכמו
שביאר לעיל. [ובתהלים (ל, ו) נאמר "חיים ברצונו", ופירש רש"י: "חיים
ארוכים יש בהרצותו ובהפייסו", וב'מצודת דוד' שם: "בעת נתרצה לי הבטיחני
החיים"]. 23. באור פני מלך חיים. מי שהקב"ה מסביר לו פנים - חיים הוא לו,
לכן צריך אדם ליישר דרכו לפניו (רש"י). 24. ורצונו כעב מלקוש. מי שהוא
מרוצה לו (להקב"ה), רצונו טוב לו כעב המביא את המטר (רש"י).
25. למרדכי. שעלה לגדולה כשרצה בו אחשורוש. 26. ליוסף. שזכה להיות
משנה למלך כאשר רצה בו פרעה מלך מצרים. 27. לכמה מעלות גדולות.

ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

לעשות המצוות, ⁽¹⁾ ואז ירצה בו הקדוש-ברוך-הוא. ואמר החכם: כל מי שיש בו זאת המדה - ²⁸ יעשיר. וכן ²⁹ מדת הרצון בו המחילה והסליחה, שהוא מתרצה למי שפשע בו ³⁰ ומעביר על מדותיו, ומי שמעביר על מדותיו ³¹ תפלתו נשמעת.

ו. ואז ירצה בו הקב"ה. כתב רבינו יונה (שע"ת א, מב): "ותאות הצדיקים מן ההצלחות (כלומר הצדיקים משתוקקים להצלחה אחת מכל ההצלחות האפשריות והיא) להפק רצון מהשם (-למצוא חן בעיני השם) ושיחפץ בהם. ורצונו (הזוכה לרצון זוכה ל) החיים הקיימים (-הנצחיים) והאמיתיים והאור הגדול (הוא הארת פניו יתברך) הכולל כל הנעימות, כענין שנאמר (תהלים ל, 1): חיים ברצונו, ונאמר (שם פ, כ): ה' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה. ואמרו רבותינו ז"ל (מדרש תהלים מזמור פ): אין לנו אלא הארת פניך (שתראה לנו פנים שחוקות, וזה אות על שלימות הרצון. וכדמיון המטיב לחברו - אם עושה לו הטובה בפנים שחוקות, אות הוא כי מטיב לו ברצון גמור ובנפש חפצה באהבה וחיבה; אך אם מטיב לו בפנים וזעפות, אות הוא כי לבו בל עמו), והוא ענין הרצון."

ביאורים

להרבה מעלות חשובות. ²⁸ יעשיר. בכת"י הגירסא: 'עשיר'. כי 'איזהו עשיר, השמח בחלקו' (אבות ד, א), ומדה זו נובעת ממדת הרצון' מאחר ואינו שואף ומצפה לכל מיני הנאות אלא מרוצה ממה שיש לו. ²⁹ מדת הרצון בו המחילה והסליחה. כלומר, במדת הרצון טמונה היכולת של האדם למחול ולסלוח על מה שעשו לו. בעל מדה זו הוא אדם נעים ונוח להתפייס ולהתרצות. ³⁰ ומעביר על מדותיו. אינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצעים אותו ומניח מדותיו והולך לו (רש"י ר"ה יז. ד"ה המעביר). ³¹ תפלתו נשמעת. כמסופר במסכת תענית (כה): שגורו תענית על עצירת גשמים, וירד רבי עקיבא לפני התיבה, ומיד ירדו גשמים מפני שהיה מעביר על מדותיו.

עיונים ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

ז. כרצון איש ואיש. במסכת כתובות (יז). שנינו: "מכאן [-מדברי בית הלל שאמרו שיש לשבח כל כלה] אמרו חכמים: לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות". ופירש רש"י: "לעשות לאיש ואיש כרצונו". ובכך הוא מכבדו כיון ש"רצונו של אדם זה הוא כבודו" (ספר 'חסידים', קנב). ובמסכת דרך ארץ (זוטא, א): "הוי אוהב את הבריות ומכבדן, העבר רצונך מפני רצון חברך". ת. ומתרצה לעשות כאשר יגיד לו החכם. רבינו יונה (שע"ת ב, י) כותב בגדול מעלת

ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

מאד מאד מדה נאה היא לאדם שיהא מלא רצון ומכבד דעתו מפני דעת חברו, ודבר זה גורם שהוא נאהב לכל כשהוא עושה ⁽¹⁾ כרצון איש ואיש. והאיש הזה קרוב מאד לדרבני התשובה, כי כשהוא אוהו כמעשה הרע וכן חברו להוכיחו, ³² הוא מתרצה מיד לעזב הרע וחוזר למוטב. נמצא, ³³ שיש לו נחת-רוח בעצמו כשהוא מודה ועוזב דרכיו הרעים. גם יש נחת-רוח ³⁴ להכבירו המתחברים אתו. וכן אמר שלמה: ³⁵ "ושמע לעצה חכם" (משלי יב, טו)

- אינו רוצה לומר לשמיעת האזן לבר, אלא "שומע" פרושו שהוא שומע לעצת חכם ⁽ⁿ⁾ ומתרצה לעשות

ביאורים

³². הוא מתרצה מיד לעזוב הרע. כיון ששומע לתוכחת חברו ומקבל את דבריו. ³³. שיש לו נחת רוח בעצמו כשהוא מודה ועוזב דרכיו הרעים. כי כאשר אדם שב בתשובה נפשו מאירה ושמחה כי סרו ממנה תחלואי העבירות וטומאתם. ³⁴. להכבירו המתחברים אתו. מאחר והוא שומע בקולם, וגם כי יזכו אותו לעזוב דרכיו הרעים. ³⁵. ושומע לעצה חכם. המציית לעצת חכמים הוא

ארחות

שער הרצון

צדיקים

עיונים

ארחות

שער הרצון

צדיקים

כַּאֲשֶׁר יָגִיד לוֹ הַחֶכֶם. נִמְצָא, ³⁶שֶׁכָּל הַתּוֹרָה כְּלוּלָה בְּמִדַּת הָרָצוֹן, ³⁷וְכֵן כָּל הַתּוֹכָחוֹת וְכָל הַבְּרָכוֹת. בִּיצֵד? בְּשַׁעַת מִתֵּן תּוֹרָה בְּתִיב: "וַעֲתָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמְרַתֶּם אֶת בְּרִיתִי, וְהִיִּיתֶם לִי ³⁸סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים" (שמות יט, ה). פֶּרוּשׁ שֶׁל "שִׁמָּעַ תִּשְׁמָעוּ" - תִּקְבְּלוּ עֲלֵיכֶם וְתִתְרַצּוּ לָכֶם. ³⁹הַשִּׁיבֹ "נַעֲשֶׂה" (שם פסוק ח) ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורהו תופשי-התורה מן היום הזה ומעלה, להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר. ומעת אשר קיבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצוות והמוסרים (אשר יעשה בעתיד), ואשריו כי צידק נפשו בשעה קלה". עכ"ל.

ביאורים

החכם האמיתי. ³⁶ שכל התורה כלולה במדת הרצון. כיון שמדת הרצון מביאה את האדם לשמוע את דברי החכמים ולהתרחצות לעשותם. ³⁷ וכן כל התוכחות וכל הברכות. השמיעות האמורות בתוכחות ובברכות, אינן שמיעת האוזן בעלמא, אלא קבלת הדברים וקיומם. ³⁸ סגולה מכל העמים. 'סגולה' לשון אוצר חביב, כמו שמצינו דוגמתו: 'סגולת מלכים' (קהלת ב, ח) - גנוי מלכים, כגון כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם, מתוך שהם יקרים וחביבים ביותר, כך אתם תהיו לי 'סגולה', להיות חביבים אצלי משאר אומות. (עפ"י רש"י שם). ³⁹ השיבו 'נעשה' ונתרצו. לקבל על עצמם מה שישמעו, ואמרו 'נעשה ונשמע' - שהקדימו קבלת המעשה על נפשם לפני השמיעה.

- וְנִתְרַצּוּ. לַעֲנִין הַקְּלָלוֹת נֹאמַר: "וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמָעוּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו" (דברים כח, טו), וּבְתִיב: "אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגו'" וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגו'" (שם יא, כז-כח). וְכָל הַשְׁמִיעוֹת הִלְלוּ אֵין פְּרוּשָׁן שְׁמִיעַת הָאֵין בְּלִבָּה, אֶךְ רָצָה לוֹמַר שִׁיתְרַצּוּ לַעֲשׂוֹת. וְכֵן מְצִינוּ בַּעֲקֵב אֲבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, שֶׁנִּתְרַצָּה אֶל אֱמוּ ⁴⁰וְשָׁמַע לַעֲצָתָהּ לַעֲנִין הַבְּרָכוֹת, וְנִתְרַצָּה לְשִׁמָּע אֶל אֲבִיו וְאֶל אֱמוּ ⁴¹וְלָקַח אִשָּׁה עַל פִּיהֶם, לִכֵּן זָכָה וַיֵּצֵאוּ מִמִּצְרַיִם שְׁנַיִם-עָשָׂר שָׁבָטִים. וּבְתִיב: "וְשָׁמַע לִי יִשְׁכַּן בְּטַח, וְשִׁאֲנָן מִפְּחַד רָעָה" (משלי א, לג).

⁴³ אַרְבַּע שְׁמִיעוֹת הֵם (ילקוט שמעוני בראשית רמז לב): יִישׁ

ביאורים

⁴⁰ ושמע לעצתה לענין הברכות. נשמע לאמו כאשר בקשה ממנו להכנס אל אביו כדי לקבל את הברכות, אף שלא היה לו קל לעשות זאת וגם לקח על עצמו סיכון שעשיו יגלה זאת. ⁴¹ ולקח אשה על פיהם. שלא לקח אשה מבנות כנען אלא הלך לחרון לקחת אשה מבנות לבן אחי אמו כמו שנצטווה על ידם. ⁴² ושימוע לי ישכן בטח. ומי שישמע לעצתי ישרה בבטחון, שקט ורגוע בלי פחד מכל רעה. ⁴³ ארבע שמיעות הם. כלומר, כמו בכל מדה, גם מדת הרצון צריכה גבולות. לא תמיד השמיעה אל האחר וקבלת דבריו רצונית. המדרש מביא דוגמאות לארבע תוצאות של מדה זו. התוצאות הטובות הן, כמובן, משמיעה רצויה, והתוצאות הלא טובות הן בגלל שימוש לא נכון במדה זו.

ארחות

שער הרצון

צדיקים

עיונים

ארחות

שער הרצון

צדיקים

שומע והפסיד, ^(ט)ויש שומע ונשכר. ונשכר, ויש לא שומע ונשכר, ויש לא שומע והפסיד. יש שומע והפסיד - זה אדם הראשון, שנאמר: "ולאדם אמר כי שמעת ⁴⁴לקול אשתך" (בראשית ג, יז). ומה הפסיד? שנאמר: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב" (שם פסוק יט). שומע ונשכר - זה אברהם אבינו, שנאמר לו: "כל אשר תאמר ⁴⁶"

ט. ויש שומע ונשכר. כתב רבינו יונה (שע"ת ב, יב): "עוד אמר שלמה ע"ה (משלי טו, ל-לא): "מאור עינים ישמח לב, שמועה טובה תדען עצם. אחזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין".... אכן זה פשר הדבר: מאור עינים ישמח לב - העין איבר נכבד מאד, כי יראו בה את המשמחים את הלב; ונכבדה ממנו האוזן, כי ישמעו בה שמועה

טובה המדשנת את העצם שאין בו ההרגשה ולא ידושן במאור עינים בלתי בתענוג יתר, וכן אמרו ז"ל (ב"ק פה): כי האוזן נכבדת משאר האברים, שאם סימא את עינו נתן לו דמי עינו, חרשו - נתן לו דמי כולו. והן האדם חייב לעבוד את השם יתברך באיבריו ויצוריו כולם, כי לעבודתו יצרים, כמו שכתוב (משלי טו, ד): "כל פעל ה' למענהו", אף כי באיברים הנכבדים אשר יצר בו נתחייב לעבוד בהם את יוצרם. והעונש הגדול יתר מאד אם יפריעם ממעשה מצותיו, ועבודה לא יעבוד בהם, ולא כגמול עליהם השיב, כי ה' הטיב עמו בחושיו הנכבדים טובה עצומה, וכבוד והדר עטרו בהם, על-כן הקדים להזכיר אחת ממעלות האוזן, בעבור הראותך גודל חובת עבודתו. ובאר אחרי כן, כי תהיה עבודת האוזן בשמוע אל התוכחות, ואמר: "אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין" - פרוש: ראוי לשכון בין החכמים, אחרי אשר יקשיב בתוכחתם."

ביאורים

44. לקול אשתך. לאכול מעץ הדעת. 45. כי עפר אתה ואל עפר תשוב. הוא נענש שלבסוף ימות וגופו יחזור לאדמה שממנה נברא. 46. כל אשר תאמר

אליך שרה שמע בקולה" (שם כא, יב). ומה נשכר? שנאמר לו: "כי ביצחק יקרא לך זרע" (שם). לא שומע ונשכר - זה יוסף, שנאמר: "ולא שמע אליה לשבב אצלה להיות עמה" (שם לט, י). ומה נשכר? "ויוסף הוא ⁴⁹השליט על הארץ" (שם מב, ו). לא שומע והפסיד - אלו ישראל, שנאמר: "ולוא שמעו אלי ולא הטו את אזנם" (ירמיה ז, כו). ומה הפסידו? "אשר למות למות, ואשר לחרב לחרב" (שם טו, ב); ונאמר: "אם תאבו ושמעתם, טוב הארץ תאכלו" (ישעיה א, יט). בן ⁵²סור ⁵³ומורה נענש בשביל שלא שמע, דכתיב: "ותפשו בו אביו ואמו, והוציאו אתו אל ⁵⁴זקני עירו ואל שער מקמו. ואמרו אל

ביאורים

אליך שרה שמע בקולה. לגרש את הגר שפחתו ואת ישמעאל בנה (היות והוא רב עם יצחק בני על הירושה ואינו רוצה שירש עם בני יצחק כי ישמעאל יצא לתרבות רעה ועבר ג' עבירות ואינו רוצה שיצחק ילמד ממעשיו הרעים של ישמעאל). ואף שהיה קשה בעיניו שמע בקולה וגרש אותם. 47. כי ביצחק יקרא לך זרע. רק יצחק יקרא בנך, אבל ישמעאל אינו מתיחס אחריו, והנך יכול לגרש אותו. 48. ולא שמע אליה. לדברי אשת פוטיפר אשר הסיתה אותו לחטוא עמה. 49. השליט על הארץ. הוא שלט על ארץ מצרים. 50. אשר למות וגו'. לאחר שירמיהו קרא לעם ישראל לשוב בתשובה על עוונותם והם לא שמעו לדבריו, אמר להם שעקב כך הם יצאו לגלות, ומי שנגזר עליו שימות ממחלה - ימות ממחלה, ומי שנגזר עליו שימות בחרב - ימות בחרב. 51. אם תאבו ושמעתם. אם תקבלו ותעשו את רצון ה', כל טוב הארץ יהיה לכם. 52. סור. סר מן הדרך הישרה והטובה, ללכת בדרך הרעה. 53. ומורה. מסרב בדברי אביו וממרה את פיו. 54. זקני עירו. בית דין של כ"ג דיינים הנמצאים בעירו.

ארחות שער הרצון צדיקים

עיונים

זְקֵנֵי עִירוֹ, בָּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמָרָה, אֵינֵנוּ שְׁמַע בְּקִלְנוּ, ⁵⁵זֶלְזֵל וְסָבָא. וְרִנְמָהּ כָּל אֲנָשִׁי עִירוֹ" (דברים כא, יט-כא). וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמָר: ⁵⁷"מִמָּרִים הָיִיתָם עִם ה'" (שם ט, ז), וְעוֹד פְּתִיב עַל שְׁלֹא רָצוּ לְשִׁמְעַ: ⁵⁸"כִּי עִם קָשָׁה עָרַף הוּא" (שמות לד, ט). וְאַחֲרֵי שֶׁחָפַל תְּלֹוֹי בְּמִדַּת הָרָצוֹן, לְכֵן יָטָה כָּל רָצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: ⁵⁹"עֲשֵׂה רָצוֹנוֹ ⁶⁰כְּרָצוֹנָהּ, ⁶¹כְּרֵי שִׁיעֲשֵׂה רָצוֹנָהּ ⁶²כְּרָצוֹנוֹ (אבות פ"ב מ"ד).

י. עשה רצונו כרצונו. בספורנו פירש, שאין ראוי לאדם לעובדו בהכרח וכמשועבד אליו וירא מעונשו, אלא עשה רצונו בשמחה ובתאוה כפי שהנך עושה את רצונך, ועבור כן יעשה הוא את רצונך - שתשיג מה שהנך חפץ ורוצה להשיג - כרצונו, שחפץ חסד הוא. (ע"פ מיכה ז, יח), ומודד מידה כנגד מידה.

ביעב"ץ הביא פירוש זה בשם 'יש מפרשים', והקשה שלפי זה היה די שיאמר 'כדי שיעשה רצונך', ומפני מה הוסיף ואמר 'כרצונו', הרי תמיד עושה את רצונו ברצון טוב ולא בהכרח. ועל כן פירש, שתעשה רצונו אף שיהיו לך מניעות

ביאורים

55. בקולנו. לתוכחתנו אשר התרינו בו להיטיב דרכו שלא יהיה זולל וסובא. 56. זולל וסובא. זולל - אוכל ברעבתנות בשר, וסובא - שותה ברעבתנות יין. 57. ממרים. סרבנים - שהיו מסרבים לשמוע בקול ה'. 58. עם קשה עורף. עם שאינו מקבל תוכחה, שכאשר באים להוכיחם הם מסובבים את פניהם ומחזירים את קשי ערפם לנגד מוכיחיהם, וממאנים לשמוע את דברי המוסר (רש"י שמות לב, ט). 59. עשה רצונו. של הקב"ה. 60. כרצונו. קיים את מצוות ה' ברצון ובלב שלם, כמו שהנך ממלא את רצון עצמך. 61. כדי שיעשה רצונך. כדי שה' ימלא את בקשותיך ומשאלותיך. 62. כרצונו. כפי רצונו,

ארחות שער הרצון צדיקים

עיונים

כָּלְלוּ שֵׁל דָּבָר: ⁶³לֹא יִתְעַקֵּשׁ אָדָם וְלֹא יִקְשֶׁה עָרְפוֹ נֶגֶד מוֹכִיחֵו וְנֶגֶד מִי שְׁמוֹרָה לוֹ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל, אֲדָּ: ⁶⁴יִתְרַצָּה לָהֶם ^(א)וְיִקְבַּל דְּבָרֵיהֶם ⁶⁵כְּרָצוֹן נִפְשׁוֹ, כִּי עַל הָעֲקָשִׁים נֶאֱמָר: ⁶⁶"צִנִּים פָּחִים בְּדֶרֶךְ עֲקָשׁ, שׁוֹמֵר נִפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם" (משלי כב, ה), וְנֶאֱמָר: ⁶⁷"עֲקָשׁ

ומפריעים, כפי שעושה אתה את רצונך אף כשיש לך מניעות ומפריעים, ועל ידי כן יעשה הקב"ה את רצונך אף אם יש מקטרגים שמונעים ומעכבים מלעשות בקשתך. יא. ויקבל דבריהם כרצון נפשו. בספר "מעלות התורה" (לרבי אברהם זצ"ל אחי הגר"א זצ"ל, עמוד נד) מקשר בין השמיעה לבין היראה, ואלו דבריו: "וכן היראה נתכפלה נ"ב פעמים (כמו השמיעה) כי בחינה אחת להם, כמו שכתבנו למעלה. וכשם שהיראה היא פתיחת התורה, כמו שכתוב: "כי אם ליראה", כי היראה שוברת הקליפות, וכן השמיעה שוברת הקליפות, כי הכל תלוי בשמיעה. ולפיכך, אנו מברכים לשמוע קול שופר, ולא לתקוע בשופר, לפי שהשופר בא ליירא ולהחריד אותנו ולשבר הקליפות. ולכן העיקר לשמוע, ומזה יוכל האדם לראות כמה מצוות אנו מקיימים בשמיעה ובלימוד התורה וחכמה היא לנו, וזהו: "ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות".

ובספר 'אלה הדברים' האריך בחשיבותה של השמיעה וקבלת תוכחת מוסר, וז"ל: "מובא במדרש על ספר משלי: אמר הקב"ה, בשעה שחכם יושב ודורש

ביאורים

שרצונו תמיד להיטיב עם בראיו, ויתן לך בעין יפה. 63. לא יתעקש אדם. להשאר בדעותיו הכוזבות ובמעשיו המוטעים. 64. יתרצה להם. יסכים לדבריהם. 65. כרצון נפשו. בנפש חפצה ולא מתוך הכרח. 66. צנים פחים בדרך עקש. קוצים רשתות ומלכודות טמונים בדרך של המעקש דרכיו, כלומר, המעקש דרכיו יתייטר בקוצים וילכד בפח (-יסורים מוכנים לו), אבל השומר נפשו (-שמישר מעשיו) וסר מדרך העקש ינצל מהם, ולא עליו יהיו (רש"י ומצודת דוד). 67. עקש לב לא ימצא טוב. המעוות דרכיו לא יגיע אל

ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

לֹב לֹא יִמְצָא טוֹב" (שם יז, כ), וּבִכְמָה
מְקוֹמוֹת נִשְׁתַּבְּחוּ הַחֲפְצִים לְשִׁמְעַ
אֶל דְּבָרֵי-תוֹרָה, דְּבַתִּיב: "כִּי אִם
בְּתוֹרַת ה' ⁶⁸חֲפָצוֹ, וּבְתוֹרַתוֹ ⁶⁹יִהְיֶה
יוֹמָם וָלַיְלָה. ⁷⁰וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל
פְּלָגֵי מַיִם, אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן כְּעֵתוֹ"
(תהילים א, ב-ג). וּבַתִּיב: "אֲשֶׁרִי אִישׁ
⁷¹יֵרָא אֶת ה' בְּמִצּוֹתָיו חֲפִץ מְאֹד"

אני מוחל עיונותיהם של ישראל ומכפר עליהן. ומטעם זה כתב בספר 'מטה משה' שראוי לדרוש בשבת שובה לפני העם כדי שיכפר עוונותיהם. והביא שכן מצא לזה סמך בספר הזהר לויקרא.
"ופירושם של דברים, מאחר והקהל יושב ושומע את דרשת החכם המעורר אותם לתשובה ולתפילה, ואז הסיכוי לכל שומע להתעורר ולשוב בתשובה שלימה, וכאן מתחילה הסליחה, הכפרה והמחילה. אין סיכוי להגיע לכל זה בלי אותה שמיעה של דברי התעוררות מאותו חכם היושב ודורש. נמצא אם כן שהשמיעה מסוגלת לגרום לתיקון דרכיו של האדם ובלעדיה עלול להנעל הפתח לתשובה ח'". ומכאן נובעת גם החשיבות הרבה של האזנה לדברי מוכיחים ושמיעה לדברי מוסר המעוררים את הלב".

ביאורים

האמת. 68. חפצו. חשקו ורצונו. 69. יגה. 'יחשוב וידבר [מלת 'יהגה' פעמים מתפרשת מלשון מחשבה כמו 'והגיון לבי' (תהלים יט, טו), 'והגות לבי תבונות' (שם צב, יד), ופעמים מתפרשת מלשון דבור כמו 'ולשוני תגהה' (שם צב, יד)).
70. והיה כעץ וגו'. בכך יהיה גמול שכרו דומה לעץ הנטוע במקום מעיינות מים, אשר את פרותיו יתן בזמנו, כן זה האיש יהיה משופע ברוב טובה מבלי מחסור, וכאומר הנה מגמול השכר ניכר יושר דרכו. 71. ירא את ה', ששומר נפשו מלעבור על מצות לא תעשה, לא בעבור תולדתו או פחד מלך, או על דבר חרפה ובזיון, רק בעבור יראתו מהשם יתברך (אבן עזרא). 72. במצותיו חפץ מאד. מצוות עשה עושה אותם בחפץ לבבו, לא להתגדל בפני בני אדם אלא בחפץ לבבו באהבת האל יתברך שצוהו לעשותם, לפיכך אמר 'מאד' כלומר שרודף אחר המצוה ומתאמץ לעשותה בכל כחו בגופו וממונו (רד"ק).

עיונים ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

יב. אלא מפני ששמעו אלי. בספר "מערכי לב" (ח"ד עמ' רכז) מבאר את מהות השמיעה ואת הדרך שהיא תורמת לאדם להיטיב את דרכיו, וז"ל: "כח השמיעה מהו? ההקשבה הפנימית לדבר הנראה והנשמע, והפיכתו למלמד. כח השמיעה אינו כח של שב ואל תעשה, אלא מעשה חיובי בפועל, מעשה של קום ועשה. פעולה זו אינה אלא פעולת האדם. כח השמיעה שנתן הקב"ה באזן, אליבא דאמת

ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

(שם קיב, א) - ⁷³אינו אומר אלא "חפץ", רוצה לומר, שישים אדם ⁷⁴חפצו על המצוות.

אמר רבי אבהו: לעתיד הכל עתידים להיות תמהין כנגד מי שישמע לאלהים, ואמרים: מי הוא זה שפל שלא קרא ולא שנה וְהָרִי הוּא יוֹשֵׁב עִם הָאֲבוֹת וּמִשִּׁיחַ עִמָּהֶם? וְהָאֱלֹהִים יֹאמֵר לָהֶם: מָה אַתֶּם תְּמַהִיִּם? לֹא זָכוּ אֱלֹוֹ ⁷⁵(ב) אֵלָא מִפְּנֵי שִׁשְׁמַעוּ אֵלַי,

אינו אלא בבחינת מכשיר לשמיעה, שבאמצעותו ניתן להפכו לדבר מובן. ואע"ג שכח השמיעה יש בו גם חלק הבהמי, והראיה שגם הבהמה יש לה כח זה, אבל מדברי המהר"ל (חידושי אגדות קידושין כב.) למדתי ששמיעה ביחס לאדם אינה אלא שמיעה פנימית, שכתב: "כי האדם הוא אדם על ידי אוזן בפרט וכו', ולפיכך ראוי שיהיה נרצע העבד מפני שנתקלקל האוזן שהוא

ביאורים

וטעם 'מאד' כי בכל מאדו יעשה (אבן עזרא). 73. אינו אומר אלא חפץ. בכת"י הגירסא: אינו אומר "במצותיו לומד מאד" אלא "חפץ מאד". 74. חפצו על המצוות. כל חפצו ורצונו אינו אלא לקיים המצוות, ולכן הוא מוכן ורוצה לשמוע שמיעה אמיתית מכל מי שיכול ללמדו את דרך ה'. 75. אלא מפני ששמעו אלי. כלומר, ששמעו את דבר ה' מפי החכמים והמוכיחים. ואע"פ שלא הגיעו לדרגת קורין ושונין מעצמן, מכל מקום בזכות השמיעה לבד

ארחות

שער הרצון

צדיקים

עיונים

שְׁנֵאמָר: ⁷⁶"אֵין שְׁמִיעַת תּוֹכַחַת חַיִּים ⁷⁷(י) בְּקֶרֶב חֲכָמִים תִּלְיִן" (משלי טו, לא).

אף-על-פי שְׁהִמָּדָה הַזֹּאת

הקבלה שלו". ולפי דרכנו, ההתבוננות של האדם מוסיף להפוך את שמיעת האוזן לשמיעת 'מלמד'.

אמור מעתה: האוזן אינה רק המכשיר שבאמצעותו שומעים,

גם שמיעת הקולות עדיין אינה השמיעה האמיתית. שמיעה חיצונית של קולות נמצאת גם אצל בעלי חיים. שמיעה אמיתית הינה שמיעה פנימית, שמיעה שבאמצעותה מפנים האדם בלבו פנימה את הערכים החיוניים שהוא שמע באוזנו. שמיעה פנימית זו היא המבדילה בין האדם ליתר בעלי החיים והיא הנותנת לאדם את תוארו כאדם. על ידי השמיעה האדם עולה מדרגה והוא נכנס לגדר "לומד", על ידי שמטמיע בלבו ומיישם בעצמו את הידיעות שקלט. יג. בקרב חכמים תליין. אפילו הדיוט - שעדיין לא קרא ולא שנה ואינו במדרגה רוחנית גבוהה - השומע תוכחת חיים מפי החכמים, הרי בזכות עצם שמיעתו והטיית אוזנו, הוא מתבדק בהם ונפשו קשורה בנפשותם עד שנמנה עמהם, ובקרב חכמים ילין. והיינו כי רצון ההקשבה לתוכחות ולדברי התורה של החכמים מקנה לאותו אדם זכות לשכון בין החכמים ולהחשב לחלק מחברתם, יען כי הוא נעשה כלי המסוגל לקלוט רוחניות, ואילו הם מכוונים את דבריהם הקדושים, וצמאנו לשמוע מעלה אותו לדרגה גבוהה. (עי' 'שיחות מוסר' מאמר מד). ולא עוד אלא ש'החכמים חפצים ושמחים בחברתו, כי גם אם לא ירחיב לבו להשיג אל החכמה - נבחר ונכבד בעיניהם, אחרי שישכיל בדברי תוכחותיו וחפץ לשמעם, כי יגיע בכאן למעלה נכבדת' (לשון 'רבינו יונה' משלי שם).

ביאורים

עתידיים הם להיות במחיצת האבות הקדושים ('עלי אורח'). 76. אֵין שְׁמִיעַת תּוֹכַחַת חַיִּים. אוזן אשר תשמע התוכחה המביאה חיים. 77. בקרב חכמים תליין. פירוש, ראוייה לשכון בין החכמים, אחרי אשר תקשיב בתוכחתם (שע"ת ב, יב). וב'מצודת דוד' פירש: סופה תהיה כרוכה אחר החכמה ותתמיד בקרב חכמים לשמוע דברי חכמה.

עיונים

ארחות

שער הרצון

צדיקים

טוֹבָה מֵאֵד, ^(יד)"אֵל יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אֶצֶל הָרָשָׁעִים, וְאֵל יִתְרַצֶּה לָהֶם, וְיִסִּיר רְצוֹנוֹ מִכָּל ⁷⁸הַדְּבָרִים הָרָעִים, ⁷⁹וּמִכָּל מֶה שֶׁהִזְהִירָה הַתּוֹרָה עָלָיו, אֵף יִתְרַצֶּה לְמִי שֶׁהִקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא ⁸⁰רוֹצֶה בּוֹ, דְּכֶתִיב: "רוֹצֶה ה' אֶת יִרְאָיו" (תהלים קמו, יא). ^(טז)וְיִשִּׁים רְצוֹנוֹ עַל הַמְצוּוֹת, אֵף-עַל-פִּי שֶׁהֵן

יד. אל ישתמש בה אצל הרשעים. בספר 'מסילת ישרים' (פרק ה) כתב על מה שאמרו חז"ל (כתובות יז). 'לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות': "במה דברים אמורים, בבני-אדם שעושים מעשי אדם, אך לא בבני-אדם שעושים מעשי בהמה. ושלמה מזהיר עוד (משלי יד, ז):

"לך מנגד (במרחק מדרכו) איש כסיל!" דוד המלך אמר (תהלים א, א): "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובדרך חטאים לא עמד, ובמושב לצים לא ישב"; וכבר פירשו, זה לשונם ('ע"ז יח:): "אם הלך - סופו לעמוד, ואם עמד - סופו לישיב". ואומר (תהלים כ, ד-ה): "לא ישבתי עם מתי שוא ועם נעלמים (הנכנסים בסתר, לעשות במחשך מעשיהם. רש"י) לא אבוא; שנאתי קהל מרעים" וגו'. אין לו לאדם אלא לטהר ולנקות עצמו, ולמנוע רגליו מדרכי ההמון (-חברת הטפשים והחוטאים) השקועים בהבלי הזמן (-כינוי לענייני העולם-הזה שהם זמניים ולא נצחיים), וישיב רגליו אל חצרות ה' ואל משכנותיו". עכ"ל.

טו. וישים רצונו על המצוות אף-על-פי שהן קשות עליו מאד. כיצד מגבירים את הרצון לקיים מצוות? הגמרא (קידושין ל): עונה על שאלה זו: "תנא דבי רבי ישמעאל, בני, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ. שנאמר: 'הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע'. אם אבן הוא נימוח, שנאמר: 'הוי כל צמא לכו למים', ואומר: 'אבנים

ביאורים

78. הדברים הרעים. שמבין בשכלו שהם רעים ואע"פ שלא מפורשים בכתובים. 79. ומכל מה שהזהירה התורה עליו. למרות שלא מבין זאת בשכלו. 80. רוצה בו, הם חכמי התורה והיראה.

ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

⁸¹ קְשׁוֹת עָלָיו מֵאֵד יִשְׁשִׁים רְצוֹנוֹ
עֲלֵיהֶם עַד שִׁהְיוּ חֲבִיבוֹת עָלָיו.
אף-על-פי שִׁהְיָה קֶשֶׁה בְּעֵינֵי
אֲבָרָהָם אֲבִינוֹ עָלָיו הַשְׁלֹם
⁸³ לְשֹׁחֵט אֶת בְּנוֹ יְחִידוֹ, בְּמִלְ רְצוֹנוֹ
חז"ל: 'אם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ'.

שחקו מים". ע"כ.
ובמדרש תנחומא
(האזינו ג): "למה
נמשלה תורה למטר,
לומר, מה מטר משחקת
אבנים, שנאמר (איוב י):
'אבנים שחקו מים', אף
התורה משחקת לב
האבן. וזהו שאמרו

"אם געגע בך מנוול זה" - שהאדם מרגיש שלכו אינו נמשך לקדושה והוא משתוקק להבלי העולם הזה, תקנתו היא - להמשך לבית המדרש, אל הקדושה והמאור שבתורה, כדי לרומם את רוחו ולהגביר תשוקתו וחפצו לתורה ולמצוות.

הגר"א (משלי כה, כ) מבאר מאמר זה כך: "והיינו שני מיני יצר הרע הם, כמו שפרשנו למעלה - תאוני וכעסני. וכנגדם נקראת התורה גם כן אש ומים. והיינו שבתורה שני דברים - הלכות ואגדות. אגדות נקראות 'מים', שמושכים לבו של אדם כמים וכל עניניהם במוסר, שמה ישבר יצר הרע של התאוה. וההלכות הן הדינים שהם האש, וכמו שאמרו: 'אורייתא הוא דקא מרתחא ליה'. עכ"ל. נמצא שעל ידי לימוד ההלכות ולימוד האגדה יתגבר האדם על כוח המשיכה האדיר של התאוה והגאווה, ויזכה לכוון את רצונו לתורה.

יסוד זה מבואר גם בחזו"א (אגרת לו) וז"ל: "וכל שהאדם מוסיף ביגיעתו, מנתק בזה חבלי היצר וממאס בתענוגי ההבלים, ונפשו משתוקקת לרגשי קודש ועונג החכמה ומתק טהרת הלב, וההכרה שלא בשר ודם האדם..."

ביאורים

81. קשות עליו מאד. לקיימן, הן מצד הטרחה שיש במצוות מסוימות והן מצד שישנם מצוות (-חוקים) שלא מובנות לו ולא מתישבות על לבו.
82. ישים רצונו עליהם. עליו לקיים ולרצות את המצוות [משום שכן ציווהו הבורא, כמש"כ 'חוקה חקקתי, גזרה גזרתי, ואין לך רשות להרהר אחריהן], ואם אכן הוא ירצה בהן - לבסוף הן תהיינה חביבות עליו ויהיה לו קל יותר לקיימן. 83. לשחוט את בנו. הן מצד רחמי האב על בנו, והן מצד שכבר

ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

מִפְנֵי רְצוֹן הַבּוֹרָא יִתְעַלֶּה, וְהַשְׁכִּים
וַעֲשֶׂה בְּרִיזוֹת וּבְנִפְשׁ חֲפָצָה
וּבְאֲהָבָה. אֲבָל מִי שִׁישִׁים רְצוֹנוֹ
וְחֲפָצוֹ בְּמַעֲשִׂים הָרָעִים,
(טו) וּמִתְרַצֶּה בְּרָשָׁעִים וּבְמַעֲשִׂיהֶם,
וּמוֹאֵם בְּצַדִּיקִים - אוֹתוֹ הָרְצוֹן
מִבֵּיא אוֹתוֹ ⁸⁴ לְשֹׁאֵל תַּחֲתִית, וְעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: ⁸⁵ "הוּא הָאֱמָרִים
לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע" (ישעיה ה, כ),
וְאוֹמַר: ⁸⁶ "מִצְדִּיק רָשָׁע וּמִרָשִׁיעַ

טו. ומתרצה ברשעים
ובמעשיהם. כתב רבינו
יונה (שע"ת ג, ריח):
"אבל האיש אשר תדע
ובחנת את דרכו כי אין
פחד אלקים לנגד עיניו
ותמיד יתיצב על דרך
לא טוב, מצוה לספר
בגנותו ולגלות על
חטאתיו ולהבאיש
(-ולהשניא) בעלי
עברות בעיני בני אדם,
ולמען תגעל (-תבוז
ותרחיק) נפש השומעים
את המעשים הרעים.
ונאמר (משלי כט, כו):

"תועבת צדיקים איש עול" (-הצדיקים מתעבים איש עול), ונאמר (שם ח, יג):
"יראת ה' שנאת רע" (הירא את ה' שונא את הרע). עכ"ד. וב'חובות הלבבות'
(בהקדמה) כתב: "שנאהב את אוהביו של הבורא כדי להתקרב אליו, ושנא
את שונאיו".

המצוה לשנוא את הרשעים נלמדת מהכתוב (משלי ח, יג): "יראת ה' שנאת רע" (ראה פסחים קיג). ויש שדורשים מצוה זו מהכתוב (תהלים קלט, כא):
"הלא משנאני ה' אשנא" (ספר החינוך). מכתובים אלו נראה, שהשנאה
ששונאים רשע נובעת מאהבת ה' ומיראתו, שכן דרך האהבה לשנוא את אלו

ביאורים

- הובטח לו "כי ביצחק יקרא לך זרע", והן מצד שהגויים עובדי עבודה-זרה
היו מקריבים בניהם לפסיליהם והיה קשה בעיניו שיהא נראה כמותם.
84. לשאול תחתית. לגיהנם שהיא עמוקה. 85. הוּא הָאֱמָרִים וגו'. ישעיהו
אומר לרשעים: הוּא לָכֵם הָרָשָׁעִים שֶׁאֵת הָעֲבוּדָה זֶרָה הָרָעָה אַתֶּם מְקַלְסִים
וּמְשַׁבְּחִים וְאֵת עֲבוּדַת ה' הַטּוֹבָה אֵינֶכֶם עוֹשִׂים. 86. מִצְדִּיק רָשָׁע. ואף רק
בדברים.

ארחות

שער הרצון

צדיקים

עיונים

צדיק, ⁸⁷(י') תועבת ה' גם שניהם" (משלי יז, טז).

כל מי שרוצה להכנס בעמק החסידות ⁹⁰ובעמק היחוד ⁹¹להפיר השם יתברך, אין זה יכול להיות אלא אם-כן הוא ⁹²חכם ונבון ⁹³ונפש רצון בלא פעם.

שונאים את אהובו (ספר קובץ על הרמב"ם דעות פ"ו ה"ג. וראה מסילת ישרים פ"ט). יז. תועבת ה' גם שניהם. "כי האדם חייב לשנוא אויבי ה'... וחייב להלקותם... וזה האיש לא די שלא ישנאם ולא יקלה אותם אך יאהבם ויכבדם ויצדיקם, וכמה עוונות וחטאות כי בכבוד הרשעים תחזקנה ידי החוטאים ולא ישקצו בני אדם את העבירות ולא יגנו את החטא. גם תמשול יד הרשע בסיבת הכבוד ויהיו דבריו נשמעים וימשוך רבים אחריו, גם ישפיל הצדיקים והחכמים כל יעצור כח להשיב רבים מעוון... ובהנחן כבוד לרשעים ושפל לצדיקים אין המון העם מהדרים עבודת השם וזה תכלית אבדן הנפשות כי העולם בראו השי"ת לכבודו..." (ר"י משלי יז, טו. וראה עוד שע"ת ג, קפט).

ביאורים

87. תועבת ה'. שונאים ומאוסים בעיני ה'. 88. גם שניהם. כי מהראוי לגנות מעשה הרשע ולשבח מעשה הצדיק. (מצודת דוד). 89. בעומק החסידות. שורש ה'חסידות' היא עשיית נחת-רוח לה', והיא בנויה על חכמה עמוקה, כמו שכתב ב'מסילת ישרים' (פרק יח): "אך מציאות החסידות עצמו הוא דבר עמוק מאד להבינו על נכון, והוא מיוסד על יסודות חכמה רבה ותקון המעשה בתכלית, אשר ראוי לכל חכם-לב לרדוף אחריו, כי רק לחכמים להשיגו באמת, וכן אמרו חז"ל (אבות ב, ה): 'ולא עם הארץ חסיד'". 90. ובעומק היחוד. בסוד הבנת ענין אחדות ה' יתברך. 91. להכיר ה' יתברך. לדעת את ה' להשכיל באמיתו ולהבין טעמי תורה המכוסים מבני אדם וידיעת דרך שמירת מצוותיה בלי משגה. 92. חכם. יש לו חכמה להשיג אמיתת טבע הדברים ומצבם. 93. ונבון. המבין דבר מתוך דבר בהבנה יותר עמוקה. 94. ונפש רצון בלא

ארחות

שער הרצון

צדיקים

כתיב: ⁹⁵"ועתה בנים שמעו לי, ואשרי דרכי ושמרו" (שם ח, לב). אמר הבורא יתברך לישראל: איני מבקש מכם אלא שתשמעו לי. אם שמעתם אלי, אני אקים מה שנתנבאו הנביאים ⁹⁶אם תאכו ושמעתם, טוב הארץ תאכלו" (ישעיה א, יט), וכתיב: ⁹⁷"אשרי אדם שמע לי" (משלי ח, לד). לכן ישים דעתו ⁹⁸אל רצון הבורא יתברך, ⁹⁹ולא יבעט בברותיו ¹⁰⁰ובכמי שגדול ממנו. וכן נאמר בתורה: ¹⁰¹"ובאת אל הכהנים הלויים ¹⁰²ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, ¹⁰³ודרשת ¹⁰⁴והגידו לך את דבר

ביאורים

כעס. נפש מרוצה ורגועה - סבלנית ומתונה. 95. ועתה בנים וגו'. הואיל ואני (-התורה) חשובה כל-כך מהראוי שתקשיבו לי, ומאשרים הם השומרים את דרכי, דרך התורה והמצוות. 96. אם תאכו ושמעתם. אם תקבלו ותעשו את רצון ה', כל טוב הארץ לכם יהיה. 97. אשרי אדם שומע לי. מאושר האיש המציית לתורה. 98. אל רצון הבורא. [בכת"י הגירסא: "לעשות רצון הבורא"]. וכיצד ידע מהו רצון הבורא? על ידי שישמע לדברי מוריו ורבותיו ולגדולי התורה. 99. ולא יבעט בברותיו. יקבל את דבריהם לעשותם אף אם דבריהם לא נראים לו. 100. ובכמי שגדול ממנו. בחכמה אף אם אינו רבו. 101. ובאת אל הכהנים וגו'. פסוק זה נאמר לדיינים שבכל עיר ועיר, אם לא ידעו איך לפסוק באחת מן ההלכות, שיבואו - לבית דין שבבית-המקדש - אל הכהנים (שיצאו משבט לוי) [-שהם היו עיקר אנשי הסנהדרין, וכמו שכתוב (דברים לג, י) 'וירוש משפטך ליעקב' (מלבי"ם)]. שמכיון שהיו הכהנים פנויים ממלאכה של חרישה וזריעה וכדומה, וישראל היו מפרנסים אותם בתרומות ובמתנות כהונה, על כן היו מרבים בלימוד תורה ומתחכמים (מעם לוועז). 102. ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. הדיין אשר יהיה שם, אף-על-פי שאינו מומחה כשופטים הקודמים לו. 103. ודרשת. ומהם תשאל ותברר איך לפסוק בדבר. 104. והגידו

ארחות

שער הרצון

צדיקים

המשפּט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו', לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך¹⁰⁵ ימין ושמאל. והאיש אשר יעשה כדון לבלתי שמע אל הפהן העמר לשרת שם את ה' אלהיך או אל השפּט, ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל" (דברים יז, ט-יב). מכל אלה נדע,¹⁰⁶ אשר מדת הרצון גדולה, אשר כל התורה כלולה בה. אפלו אמרו לך החכמים על השמאל שהוא ימין ועל הימין שהוא שמאל,¹⁰⁷ התרצה להם לשמע (ספרי דברים יז, יא ירושלמי הוריות פ"א ה"א).

התבונן, שאנו מתפללים בתפלתנו "ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך". הנה כל¹⁰⁹ מעשינו

ביאורים

לך. והם יפסקו לך את המשפט. 105. ימין ושמאל. אל תסטה מדבריהם בין אם נראה לך על איזה דבר שהוא ימין - שנכון לעשותו, והם אמרו לך שהוא שמאל - שאין נכון לעשותו, ובין אם נראה לך שהוא שמאל - שאין נכון לעשותו, והם אמרו עליו שהוא ימין - שכן נכון לעשותו. [כי בודאי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידי לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול. (רמב"ן)]. 106. אשר מדת הרצון טובה וגדולה. (כ"ה בכת"י). שהיא המאפשרת את הכפיפות לחכמי התורה, והיא מצילה את האדם שלא יהיה זקן ממורא ח"ו. 107. תרצה להם לשמוע. תהיה נכון לקבל דבריהם. 108. ותהי לרצון תמיד וכו'. בלי הפסק תעזרם שתהיה עבודתם (-עבודת התפלה, וכשיבנה בהמ"ק גם עבודת הקרבנות של ישראל) באופן שתהיה לך לנחת רוח. 109. מעשינו ועבודתנו. מעשי המצוות שלנו ועבודת התפלה והקרבנות.

עיונים

ארחות

שער הרצון

צדיקים

ועבודתנו כלם תלויים¹¹⁰ ברצון הבורא יתברך, ובעת שאין אדם משים רצונו וקפצו על מצוות השם יתעלה, אף¹¹¹ ממרה פנגדו ובוחר במעשים הרעים אשר הוהיר השם יתברך עליו שלא לעשות - איך ירצה השם יתברך באיש ההוא? איך ירצה ויחפץ באיש אשר אינו רוצה ויחפץ בו? ולעולם לא יהא אדם סרכן¹¹² נגד הבורא יתברך ורבותיו, כי כן נשתבח¹¹³ חכם אחד: מימי לא עברתי על דברי חברי! ידע אני בעצמי שאיני כהן, אם אמרו לי חברי¹¹⁴ עלה לדוכן!" (י"ח) הייתי עולה (שבת קי"ה, ט). ואין צריך להאריך במדה הזאת, כי היא שבלשון גזמא דיבר.

ביאורים

110. ברצון הבורא יתברך. אם לקבל את מצוותינו ועבודתינו. 111. ממרה כנגדו. מורד בו ואינו רוצה לקבל את מרותו. 112. נגד הבורא יתברך ורבותיו. בכת"י הגירסא: "נגד הבורא יתברך ונגד חברי". 113. חכם אחד. הוא רבי יוסי (שבת קיח:). 114. עלה לדוכן. לברכת כהנים.

ארחות שער הרצון צדיקים עיונים

כְּלוּלָה בְּמִדַּת הָאֱהָבָה וְהַשְׁמָחָה.

^(ט) **אֵין בְּעוֹלָם טוֹב בְּשִׁמְיָהּ, וְכֵן אָמְרוּ (שְׁמוֹת רַבָּה כו): נִפְלְ**

אָדָם מִן הַגֵּג וְנִשְׁתַּבְּרוּ אִיבְרִי -

צָרִיף רִטְיָה וְתַחֲבִשֶׁת עַל כָּל אִיבְר

וְאִיבְר מֵאִבְרִי וְעַצֵּם מֵעֲצָמָיו,

וְהַחֹטֵא אֲשֶׁר יִחַטֵּא כָּכָל אִיבְרִי,

שֶׁנֶּאֱמָר: "מִכָּה רָגַל וְעַד רֹאשׁ

¹¹⁵ אֵין בּוֹ מָתָם" (יְשִׁעִיָּה א, ז), וְהִנֵּה

הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִרְפָּא כָּל אִיבְרִי

בְּרִטְיָה אַחַת, וְהִיא ¹¹⁶שְׁמִיעַת

יט. אין בעולם טוב

כשמייעה. אחד

מארבעים ושמונה

קנינים שהתורה נקנית

בהם הוא "שמיעת

האזן", "כי חוש

השמיעה מה שהוא

שומע מאדם, תפעל

יותר ממה שהוא רואה

בספרים, וגם שיאזין

דבר חברו, ויקבל האמת

ממי שאמר", (רוח

חיים' אבות ו, ו).

כתב רבינו יונה (שע"ת

ב, יב): "מאיר עינים

ישמח לב שמועה טובה

תדשן עצם" (משלי טו,

ל). "שהעין אבר נכבד

מאד כי יראה בה את

המאורות המשמחים את הלב. ונכבדה ממנה האזן כי ישמעו בה שמועה

טובה המדשנת את העצם שאין בו הרגשה ולא ידושן במאור עינים בלתי

בתענוג יתר." עכ"ל.

עם כל גודל מעלתה של העין כתב רבינו יונה כי נכבד ממנו ה"אזן" שעל ידו

תדושן עצם, והיינו שכל זמן שלא שמע את הבשורה הטובה באזניו, אעפ"י

שכתובה היא לנגד עיניו, והדבר ברור אצלו בידיעה ברורה, עדיין לא השפיע

הדבר עליו עד כדי לדשן את עצמותיו. חשיבות מיוחדת זו נודעת לשמיעת

האזן בלבד.

ובזה יתבאר הכתוב: "מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה" (משלי כח,

ביאורים

115. אין בו מתוס. אין בו אבר אחד שלם מבחינה רוחנית. 116. שמיעת

האזן. בשומעו דברי תורה ומוסר. כי על-ידי-זה ישמור עצמו מהחטא ויקיים

עיונים ארחות שער הרצון צדיקים

ט. לא במי שאינו חפץ

ללמוד תורה כלל

עסקינו, אלא אף במי

שיושב ועוסק בתורה

וחפץ בה, אך "לשמוע"

אינו חפץ, גם הוא בכלל "מסיר אזנו משמוע תורה", ועונשו חמור מפני שמונע

מעצמו את השפעת התורה הבאה ע"י שמיעת האזן, והעונש הוא מידה כנגד

מידה, שכמו כן אין תפילתו נשמעת לפני הקב"ה.

וכן כתוב: "אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה" (משלי כא, יג). גם

כאן הדברים אמורים אף במי שיודע את דחקו של העני ומטכס עצות להיטיב

עמו, אלא שאת זעקת הדל אינו סובל, ואוטם אזנו מלשומעה, נמצא שחסר

הוא את הרושם שהיתה שמיעת הזעקה עושה עליו, ועונשו הוא "גם הוא

יקרא ולא יענה", ושוב - הכל במידה כנגד מידה.

ובגמרא (ב"ק פה:) נאמר: "חרשו נותן לו דמי כולו", הרי שהאזן היא כל

האדם, כה חשובה ונכבדה היא האזן. (שיחות מוסר' מאמר מד).

ביאורים

המצוות, ויקנה חיי הנפש ואושר גם לגוף, כי 'שמוע (-בקולו של ה') מזבח טוב'

(שמואל-א טו, כב), כי בה נשמור ונעשה, כדבר שנאמר 'והיה עקב תשמעון

ושמרתם ועשיתם', ופירושו, כי עקב השמיעה ימשוך לנו מאתו יתברך

שנשמור ונעשה, ע"ד כי 'שכר מצוה מצוה' (עץ יוסף). ועוד כי על ידי שהאזן

שומעת ומקבלת את דברי התוכחה והלב מבין ורוצה, נעשה בעל תשובה

גמור ומתרפאים כל פצעי נפשו. 117. **הטו אזנכם וגו'.** קרבו אזניכם והתאמצו

לשמוע ובואו אלי ללמוד תורה. 118. **ותחי נפשכם.** כי חיותה של הנפש היא

בלימוד התורה. [תורה תחיה כל הנפש כולה, שכן שמיעת דברי תורה

וקבלתם מביאה לידי מעשה ולידי תיקון כל המדות כולן לטובה (יפ"ת)].

שער הארבעה-עשר שער הקנאה

הקנאה היא ענף מן הכעס,¹ ואין אדם נמלט ממנה,² כי אנחנו רואים אשר כל בני-אדם נמשכים איש אחר רעהו,³ כי כאשר הוא רואה שחברו קונה קנין מעניני העולם - הן ממיני מאכלים, הן ממיני בגדים - או בונה בית או מאסף מומן, אז הוא טורח להשיג כמוהו, כי הוא חושב:

א. קנאת איש מרעהו. מהי מקורה של מדת הקנאה? בעינינו נראה שרגש זה של קנאה והקושי לסבול להיות פחות מחבירו נובע כולו מחמת יצר הרע. אך באמת - כותב ה'אור יחזקאל' - אין הדבר כן, אלא עצם מדה זו מקורה בכוחות הנפש, שהוא חלק אלוקי ממעל - אור פני ה' - והיא מדה רוחנית וכח רוחני שאינו רוצה לסבול שתהיה ירידה בכוחותיו, מפני כח

חברי יש לו זה, גם לי יהיה כן. ודבר זה רמז שלמה המלך: "וראיתי את כל עמל ואת כל בשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו"^(א) (קהלת ד, ד).

ביאורים

1. הקנאה. הרצון להשיג מה שיש לזולת. וכן הקושי להשלים עם הטובות שיש לאחרים בעוד שלו עצמו אין טובות אלו. 2. ענף מן הכעס. כמו שהכועס אין לו הנאה או רווח, וה'אני' שלו פגוע שהדברים נעשים לא כפי רצונו, כמו כן המקנא. (עלי אורח). 3. ואין אדם נמלט ממנה. אם לא יעבוד עם עצמו להנצל ממנה. 4. כי כאשר הוא רואה וכו'. כל רעת הקנאה מתחילה כאשר "העין רואה", ואז - "הלב חומד". כדי להמנע ממדה רעה זו, על האדם להתעלם ממה שיש לזולת ולשמוח בחלקו. 5. כל עמל וגו'. רוב

מי שהקנאה הזאת מתגברת עליו,⁶ הוא מונה מאד, כי הקנאה מביאה לידי חמור, כי כשאדם אינו נותן על לבו מה שיש בידי אחרים,⁸ אז אינו חומד. והתורה אמרה: "לא תחמד אשת רעך וגו' "

המעלה בעצמותה, ששאיפת שתהא קרובה להשי"ת ושלא תהא התרחקות ממנו יתברך. ולכן אינו יכול לסבול בראותו אחרים הקרובים יותר ממנו לשלימות. אך כיון שניתן הנפש בתוך החומר הגופני, נתעטפו

כוחות הנפש ע"י כוחות החומר ונעשו כדוגמתן לכוחות הרע והחושך. ונצייר זאת לעצמנו כדוגמת הציור המובא ב'חובות הלבבות' (שער הבחינה פרק א') לענין אחר, שקרני השמש יש להם גוון מקורי בהיר ומאיר, וחודרים המה דרך זכוכית שקופה בצורה המקורית שלהם, אולם אם יצבעו את זכוכית החלון בצבע ירוק, יופיעו קרני השמש בצבע ירוק כדוגמת צבע החלון, וכן בכל צבע וצבע. כמו כן בעינינו, כיון שנתעטפה הנפש בתוך החומר הגופני - נהפכים כל מעלות המדות שבנפש למדות חומריות וגסות וכמו כן מדת הקנאה המבוארת שיוסדה במעלות הנפש, שברצונה לעלות במעלות שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד כדי לא להתבייש בפני התורה הקדושה ובפני הצדיקים והחסידים, כיון שנתעטפה במעטה החומר נהפכה לקנאת איש מרעהו ולרדיפת הכבוד והמאכלות וכל הנאות העולם הזה. (אור יחזקאל' עמוד לח).

ביאורים

עמל האדם, גם כשרון מעשיהם, בעבור בני האדם שיקנאו זה בזה, וירצה להתפאר על חברו, ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ובניו ומאכלו וחכמתו וטוב השם. (אבן עזרא). 6. הוא מונה מאד. הרמב"ם (אבות ד, כא) כתב: כי על ידי הקנאה יפסיד אמונת התורה בהכרח, ולא יגיעו לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המידות. 7. לידי חמור. לחמור בלבו מה שיש לזולת. 8. אז אינו חומד. בכת"י הגי': "אז אינו חומד; אבל בעת אשר ימשך לבו, ומקנא על מה שיש ביד אחרים, אז הוא חומד ומתאוה, והתורה אמרה..."

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

וְכָל אֲשֶׁר לְרַעְףָּה (שמות כ, יד) וְאָדָם אֲשֶׁר⁹ תַּחֲמֹדָה עָלָיו
¹⁰קָרוֹב לְעֵבֶר¹¹ עַל עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרוֹת. מִשָּׁל, כִּי מַעֲשֵׂה
 בָּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ¹² שָׂכָן, וְהָיָה כֹּתֵל מַפְסִיק בִּינֵיהֶם.
 וְהָיָה הָרָשָׁע חוֹמֵר אֶת אִשְׁתּוֹ וקִצָּת מִחֶפְצָיו.¹³ יוֹם אֶחָד
¹⁴הָיָה שׁוֹמֵעַ שֶׁהָיָה הָאִישׁ אוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: רוֹצֵה אָנִי
¹⁵לְעֵלּוֹת לִסְחוּרָה, וְכֵן עָשָׂה. מָה עָשָׂה הָרָשָׁע? הֲלָךְ בְּלִיל
 שֶׁבֶת וְשָׁכַר כֹּתֵל שְׂבִינֵיהֶם, הָרִי עֹבֵר עַל¹⁶ זְכוּר
 וְשֹׁמֵר.¹⁷ וְאָנֹכִי אֶת הָאִשָּׁה, הָרִי עֹבֵר עַל "לֹא תַחֲמֹד".
 וְשָׁכַב עִמָּהּ, הָרִי עֹבֵר עַל "לֹא תִנָּאֵף". וְאַחֲרֵי-כֵן
 כִּשְׁהַתְּחִיל לְגַזֵּל אֶת הַמָּמוֹן צָעָקָה הָאִשָּׁה, וְעָמַד עָלֶיהָ
 וְהִרְגָּה - הָרִי עֹבֵר עַל "לֹא תִרְצַח". וְכִשְׁגָּזַל וְגָנַב מֶה
 שֶׁחֲמֹד, הָרִי עֹבֵר עַל "לֹא תִגְזֹל", "לֹא תִגְנֹב" וְ"לֹא
 תַחֲמֹד". עָמַדוּ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹכִיחוּהוּ, עָמַד עָלֵיהֶם וְהִפִּס
 - הָרִי עֹבֵר עַל מִצְוֹת "כִּפְדֹּת אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ".
 וְאַחֲרֵי-כֵן הוֹכָא לִפְנֵי בֵית-דִין וְהֵעִיד הוּא עִם חֲבֵרוֹ

ביאורים

9. החמדה עליו. בכת"י הגי': "החמדה מתגברת בו". 10. קרוב לעבור. עלול
 לעבור. 11. על עשרת הדברות. או על חלקם. 12. שכן. רשע. 13. יום אחד.
 בכת"י מוסיף: ערב שבת. 14. היה שומע. השכן הרשע. 15. לעלות לסחורה.
 בכת"י הגי': "לצאת לסחורה על זה היום". 16. זכור ושומר. בשבירת הכותל
 שהיא מלאכת "סותר" האסורה בשבת. 17. ואנכי את האשה... ואחר כך
 כשהתחיל. בכת"י הגירסא: והלך ואנס את האשה, שהיה חומד לשכב עמה
 - הרי עבר על "לא תנאף". ואחר כך וכו'.

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

ב. וכפר באלקים חיים. בספר "מדרש דוד" לנכדו של הרמב"ם, מתאר אופן נוסף כיצד בעל הקנאה מסוגל להגיע לידי כפירה בהשי"ת: כאשר רואה את הכבוד הניתן לזולתו ואומר: מהי הסיבה שהאדם הזה הוא בעל רכוש וממון ורהיטים ועבדים ושפחות ואני מצבי עניי? ומהי הסיבה שיש לו
¹⁸בְּלִיעֵל¹⁹ שָׁאֵלוֹ הַחֶפְצִים²⁰ מִשְׁכּוֹן
 שָׁלוֹ הָיוּ, שִׁמְשֹׁכֵן לוֹ בַּעַל הָאִשָּׁה,
 וְחֹזֵר וְהָאֲמִינָם לוֹ, וְלֹא יָכַל
 לְהוֹצִיאָם מִיָּדוֹ עַד עֲכָשׁוּ שִׁשְׁבְּרוּ
 הַלֶּסְטִים אֶת הַכֹּתֵל שְׂבִינֵיהֶם וְהִרְגוּ
 הָאִשָּׁה, וְכִשְׁשָׁמַע הָאִישׁ, נִכְנָס גַּם
 הוּא וְלָקַח²² עֲבוֹטָיו - הָרִי עֹבֵר עַל
 "לֹא תַעֲנֶה". וְכָכָל מְקוֹם שֶׁהָיָה
 בָּא²⁴ הָיָה נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא פָּשַׁע בְּלָל -
 הָרִי עֹבֵר עַל "לֹא תִשָּׂא". לְפִנֵּי
 נִגְלָה רַעְתּוֹ וְנִתְפָּרֵסְמָה פְּשִׁיעֻתּוֹ, וּמַחֲמַת הַבוֹשָׁה יָצָא
 לְתַרְבוּת רָעָה⁽²⁾ וְכִפְרָ בָּאֱלֹהִים חַיִּים - הָרִי עֹבֵר עַל "אֲנֹכִי
 ה' אֱלֹהֶיךָ". לְפִנֵּי הָיָה²⁵ אֲדוּק בַּעֲבוּרָה-זָרָה וּמִשְׁתַּחֲוֶה
 לָהּ - הָרִי עֹבֵר עַל "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים" וְ"לֹא

ביאורים

18. בליעל. רשע - בלי עול מלכות שמים עליו. 19. שאלו החפצים. אשר
 לקח. 20. משכון שלו היו וכו'. כלומר, הרשע מעיד בבי"ד (עדות שקר) עם
 חברו: בתחילה בעל האשה לוח ממני מעות ונתן לי חפצים אלו למשכון.
 לאחר מכן החזרתי לו אותם כדי שישתמש בהם, והאמנתי לו שיפרע את
 חובו בבוא הזמן, אמנם הם עדיין ממושכנים לי עד שיפרע את חובו, ולא
 יכולתי להוציאם מידי (עבור פריעת חובו) עד עכשיו ששברו וכו'.
 21. וכששמע האיש. ששברו הלסטים את הכותל והרגו את האשה.
 22. עבטיו. משכונו. 23. לא תענה. ברעך עד שקר. 24. היה נשבע. בשם ה'.
 25. אדוק בע"ז. מאמין בע"ז וקשור בה מאד.

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

תִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם". (א) וְכָל
זֶה גֹרֵם לוֹ הַחֲמוּד. נִמְצָא שֶׁהַחֲמוּד
קָרוֹב לַעֲבֹד עַל כָּל הַתּוֹרָה.

אך יש דרך אחרת ²⁷ לְהַשְׁכִּיל

בנים ולי אין? ומהי
הסיבה שכאשר הוא
נכנס למקום שנמצאים
שם בני אדם, כולם
עומדים לפניו בכבוד
ומושיבים אותו בראש
המסובים, ומגביהים
ומנשאים את כבודו

ומשבחים אותו, ואילו כשאני נכנס אף אחד לא זז ממקומו, ואינו מתעניין בי
כלל, ואין מקבלים אותי בכבוד ואני נשאר על עומדי מבלי שיבואו להושיבני
במקום הראוי לי? אדם זה אינו זז ממחשבות אלו עד שגומר בדעתו לכפור,
ולתרחק מהדרך הרצויה אצל השי"ת, ולא יעברו ממחשבתו אופנים אלו,
עד שיבוא חולי על אבריו, וימות קודם זמנו.

ג. וכל זה גורם לו החימוד. באבות דרבי נתן (ד, ו) כתב, שבשלשה דברים
שינה הקב"ה את בני האדם זה מזה, ואחד מהם הוא "בנעימה": "בנעימה
כי צד, מלמד ששינה הקב"ה נעימות בני אדם זה מזה, שאלמלא שינה
הקב"ה נעימות בני אדם זה מזה היו מתקנאין זה בזה, לפיכך שינה הקב"ה
נעימות בני אדם של זה מזה, נעימה של זה אינו דומה לזה ושל זה אינו דומה
לזה".

ופירש ב'אהבת חסד' (הקדמון, אמשטרדם תקל"ז): מהו "נעימה"? שהקב"ה
ברא לכל אדם ואדם מה שנעים לו, ומה שנעים בעיני זה לא נעים בעיני
חבירו כי זה יחפץ בשדה פלוני וזה באחר, זה חפץ בממון וזה בחכמה וכהנה
רבות שאילו היו הכל חפצים לדבר אחד היו מקנאין זה בזה.
ועל פי זה יש לבאר, שגם במעלות האדם ברא הקב"ה שלא יהיו שוים זה
לזה, ושלכל אחד יהיה מעלה שאין לחבירו, וזאת כדי שלא יבואו לקנאות זה
בזה, ולכן גם אם יש לאחד מעלה זו, יש לאחר מעלה אחרת.

ביאורים

26. על כל התורה. כלומר, לעבוד ע"ז, שכל המודה בה כאילו עבר על כל
התורה כולה. או כוונתו, על עשרת הדברות, שכל התורה כלולה בהם.
27. להשכיל ולהבין וכו'. בכת"י הגי': "קרובה, להשכיל ולהבין איך הקנאה
והחמדה מקלקלות באדם". פירוש, הן אמנם לא שיח שיזדמן אופן זה

וְלִהְיוֹת אִיךָ הַקִּנְיָה וְהַחֲמוּדָה מְקַלְקֶלֶת מְאֹד, וְהוּא עַל
דֶּרֶךְ שְׂאֵמֶר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלוֹם: "אֵל יִקְנָא לְבָךְ
בַּחֲטָאִים, ²⁹ כִּי אִם בִּירְאָת ה' כָּל הַיּוֹם" (משלי כג, יז).
כְּשֶׁאֲדָם מִקְנָא בַּחֲטָאִים וְרוֹאֶה עֲשָׂרָם וְהַזְלָחָתָם,
³⁰ וְרוֹאֶה צְדִיקִים מִתְדַלְּדִין וּמִתְפָּרִין בִּישׁוּרִים, וּמִתּוֹךְ
כֶּךָ תִּנְגַּעַל נַפְשׁוֹ בִּירְאָת הָאֱלֹהִים וּמִשְׁפָּטָיו וְחֲקָיו,
³¹ וַיִּמָּאֵם לוֹמְרֵי תוֹרָה וּמִקְיָמָהּ, כְּעֵינֵן שְׂנֵאמֶר: "חֲזִקוּ
עָלֵי דְבִרְיֵכֶם אָמֵר ה', וְאַמְרָתֶם מִה נִדְּבַרְנוּ עֲלֶיךָ.
אַמְרָתֶם ³³ שְׂוֹא עֶבֶד אֱלֹהִים, וּמִה כְּצַע כִּי שְׁמַרְנוּ
מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קִדְרָנִית מִפְּנֵי ה' צְבָאוֹת. וְעַתָּה
אַנְחֵנוּ מֵאֲשָׁרִים וָדִים, גַּם נִבְנוּ עִשִׂי רִשְׁעָה, גַּם כָּחֲנוּ
אֱלֹהִים וַיִּמְלְטוּ" (מלאכי ג, יג-טו). וְזֶה הַדֶּרֶךְ מְבִיא

ביאורים

לעבור על כל עשרת הדברות במאורע אחד, אך יותר קרוב להבין כיצד
הקנאה יכולה לקלקל את האדם. 28. אל יקנא לבך בחטאים. אל יתאוה לבך
להיות כמו החוטאים. 29. כי אם ביראת ה'. אלא רק ביראי ה', כלומר,
להתאוות להיות כמוהם. 30. ורואה צדיקים מתדלדלים. בממון. 31. וימאם.
ויתעב. 32. חזקו עלי. דבריכם חזקים וקשים עלי אמר ה'. ואם תאמרו מה
דברנו עליך? 33. שוא עבד אלקים וגו'. על חנם נעבדנו כי לא נקבל שכר,
ומה תועלת בא לנו אם נשמור את התורה, ואם נלך בשפלות רוח ובהכנעה
מפני ה'. 34. ועתה אנחנו וגו'. עבדנו את ה' והנה רשעים מצליחים עד כי
אנו מאשרים ומשבחים אותם, גם המה קיימים ואיתנים כבנין, גם בחנו
את ה' לומר נראה מה יוכל לעשות לנו, ועם כל זה נצולו מן הרעה ולא
נכשלו.

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

³⁵ הוֹלִלּוּת בְּדַעַת בְּנֵי-אָדָם, ³⁶ וַיָּשׁוּב לָבָם אַחֲרֵינִי
בְּרֹאֲתָם רָשָׁע וְטוֹב לוֹ וְצָדִיק וְרַע לוֹ, וּמִתּוֹךְ כֶּךָ
³⁷ הוֹלְכִים בְּשִׁרְיוֹת לָבָם וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי
³⁸ עוֹשִׂים כֶּךָ וְכָךְ, וְהֵם עֲשִׂירִים; וְכֵן נַעֲשֶׂה גַם אֲנַחְנוּ,
³⁹ וַיְמַה שִׁיקְרָה לָהֶם יִקְרָה גַם לָנוּ. וְכָל זֶה - מִחֲמַת קִנְאָה,
שֶׁמִּקְנָא בְּרָשָׁעִים וְחוֹמֵד עֲשָׂרָם וּשְׁלֹתָם, וּלְפִיכָךְ
פוֹרְקִים מֵעֲלֵיהֶם עַל הַמַּצּוֹת. אֲכַל הַצַּדִּיקִים אֵינָם
מִקְנָאִים בְּרָשָׁעִים, וְאֵינָן חוֹמְדִים מְמוֹנָם וְלֹא
שְׁלֹתָם, ⁴⁰ כִּי יִחַשְׁבוּ שֶׁעֲשָׂרָם ⁴¹ שְׁמוֹר לָהֶם לְרַעְתָּם,
⁴² וְשְׁלֹתָם - לְהַאֲבִידָם מֵרַב טוֹב הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים.
וְיִחַשְׁבוּ, שֶׁעֲנִי הַצַּדִּיקִים וְדַחֲקָם - ⁴³ כִּדִּי לְצַרְפָּם וּלְלַבְּנָם

ביאורים

35. הוללות. בלבול. 36. וישוב לבם אחורנית. (כ"ה בכת"י). יסור לבם אחורנית מה' יתברך ומדרך התורה. 37. הולכים בשרירות לבם. מתנהגים כפי מה שלבם רואה לעשות (ראה רש"י דברים כט, יח). או: הולכים בתאותם הגוברת ומתחזקת בלב, מלשון "שריר וקיים" (רמב"ן שם). 38. עושים כך וכך. חוטאים בעבירות אלו ולמרות זאת הם עשירים. 39. ומה שיקרה להם וכו'. מה שקרה להם - שהתעשרו, יקרה גם לנו - שנתעשר. או כוונתו, מה שיקרה לאותם הרשעים - שיענשו עקב חטאיהם, יקרה גם לנו, וכמאמר העולם 'צרת רבים חצי נחמה' ('עלי אורח'). 40. כי יחשבו. כי יבינו במחשבתם. 41. שמור להם לרעתם. כעשרו של קורח שעל ידו נתגאה וירד לשאול (רש"י קהלת ה, יב). 42. ושלותם להאבידם מרב טוב הצפון לצדיקים. שלותם ועושרם הוא שכרם המשולם (על מיעוט מצוות שעשו) בעולם הזה, כדי להאבידם מהעולם הבא אשר שם שמור לצדיקים שכר רב וטוב. 43. כדי לצרפם וללבנם. ממעט עבירות שעשו, ואז יגיעו לעוה"ב נקיים

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

⁴⁴ וְלֹהֲגִידִיל מַעֲלוֹתָם לְעוֹלָם הַבָּא.
וְאֵין סִפְקָ, מִי שֶׁחֹשֵׁב כֶּךָ לֹא יִחְמוֹד
⁴⁵ וְלֹא יִקְנֵא, אֲלֵא יִשְׁמַח בְּרֹאֲתוֹ
שְׁלֹת הַרָשָׁעִים, וַיֹּאמֶר: ⁴⁶ אִם
לְמַכְעִסָּיו כֶּךָ, לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ לֹא
כָּל-שָׂכֵן ⁴⁷ שִׁיתֵּן וַיַּחְזֹר וַיִּתֵּן.

הקנאה היא כָּאָה ⁴⁸ מַגְרִיעוֹת

הַנֶּפֶשׁ. אִם הוּא מִקְנֵא

בִּיפְיוֹ שֶׁל אָדָם אוֹ מַגְבִּירָתוֹ אוֹ

בְּעֲשָׂרוֹ - ^(ד) הָרִי ⁴⁹ אֵינוֹ חָפִיץ בָּמָה

שֶׁיִּזְרֹר עָלָיו הַבוֹרָא יִתְבָּרֵךְ. וְזֶה

הרופא אשר לו נותן סם זה ולחברו סם אחר, יען כי הרופא מכיר טבע כל אחד ומחלתו ונותן לכל אחד סם הצריך לו לרפאותו ('בית הלוי').

ביאורים

מכל חטא. 44. ולהגדיל מעלותם לעולם הבא. כמו שפירש רש"י על "יסורים של אהבה" (ברכות ה.): "הקב"ה מייסרו בעוה"ז בלא שום עון, כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכויותיו". 45. ולא יקנא. ברשעים ששכרם זמני ומוגבל, ועתידים יהיה רע ומר. 46. אם למכעיסיו כך. אם מגיעה עשירות והצלחה כזו למי שעובר על רצונו יתברך ומכעיסו. 47. שיתן ויחזור ויתן. תנינה שתוסיף ותתרבה לאין שיעור. 48. מגריעות הנפש. מחסרון בנפש, כדברי המהר"ל: "מי שיש קנאה בלב, דבק בו החסרון וההעדר... ולא תמצא מדה בכל המידות שהוא נחשב יותר בעל העדר, ממי שנמצא בו הקנאה". 49. אינו חפץ במה וכו'. אינו מרוצה מהנהגת ה' עמו.

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

דומה לעבד שיש לו תלונות על מעשה אדוניו ואינו מתרצה בענין אדוניו - ⁵⁰אין זה עבד נאמן!

כך צריך האדם להכיר ולהבין כי כל עניני החיים הם מאתו יתברך, וכל מה שניתן לו הם כלים לעבודת ה'

בסור מרע ועשה טוב, ולכל נשמה נותן הקב"ה את הכלים המיוחדים לתפקידה בעולם, ורק הוא יתברך יודע מה וכמה צריך האדם לצורך עבודת ה' שלו, ומה שחסר לאדם זהו בגלל שאין לו צורך בו, והוא לא טוב עבורו, ואילו מה שיש לשני הוא טוב בשביל השני ורק בשבילו, וממילא לא שייך להתאוות למצב של חברו שכן לא יהיה לו כל תועלת בכלים השייכים לוולתו.

על פי זה מתרץ הגרא"א דסלר זצ"ל קושית האבן עזרא' שהקשה על ציווי התורה "לא תחמוד" (שמות כ, יד), איך אפשר לאדם לשלוט על חמדתו שלא יתאוה? האבן עזרא' מיישב, שכשמברר לעצמו שהשגת הדבר היא מן הנמנע, אז תלך חמדתו, כמו שאין הכפרי מתאוה לבת מלך. אמנם הגרא"א דסלר זצ"ל כתב ליישב, שאדם השואף לרוחניות רואה את כל קניני העולם רק בתורת כלים לעבודתו, והכלים ניתנים לו מאותו המין ובאותה המדה המסוגלים לחלקו בעבודה. ואם חפץ פלוני ניתן לחברו, בידוע שמתאים לעבודת חברו ולא לשלו, ממילא אין לו מה לחמוד.

רבי דניאל מקלם זצ"ל מטעים: אילו נולד אדם בעל כנפיים היה בעל מום. אילו האדם היה מקבל את מה שהוא מקנא ברעהו היה לו זה למום, כי אם אמנם באמת היה צריך לאותו דבר היה הקב"ה נותנו לו, ואם אין לו - ודאי שאינו צריך לכך, ודבר מיותר זה מום.

בילקוט מעם לועז כתב: דרכו של הקנאי שמצטער מדוע זוכה חברו למעלה גדולה בעושר ובבנים. עליו לדעת, כי בחשיבה זו הרי הוא פוגע בכבוד שמים, שהרי הקב"ה רוצה לתת לחברו טובות אלו. משל למה הדבר דומה, למלך המחלק לשריו ועבדיו מעלות כל אחד לפי ראות עיניו. ואם יבוא אחד מן השרים וישאל מפני מה יושב פלוני למעלה, הרי הוא יענש על שפגע במלך, ק"ו במלך מלכי המלכים הקב"ה.

ביאורים

50. אין זה עבד נאמן. לאדוניו, מאחר ויש לו תלונות על הנהגת אדונו עמו.

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

ה. כי הוא מתאבל תמיד וכל-שכן שאין ⁵¹להתרעם על ושלכו מתחבר. ה'מסילת
הבורא יתברך, אשר כל מעשיו ישרים ונכוחים, שאין ⁵²להרהר אחריו.

מן הקנאה ⁵³תבוא מחלקת, כמו שתראה ⁵⁴בקרח שקנא בכבוד אליצפן בן עזיאל, מתוך כך נאבד הוא וסיעתו, אפלו יונקי שדים (במדבר רבה יח). הקנאה לבני-אדם כחלי הגוף, והיא מביאה ⁵⁵שחפת. אמר החכם לבנו: השמר לך מן הקנאה, כי היא נכרת בך, שפניך משתנים ⁵⁶מרע לב, ולמה ישמח שונאך וינקם בך.

המקנא ⁵⁸חומם נפשו, ^(ה)כי הוא מתאבל תמיד

ביאורים

51. להתרעם. לכעוס ולהתלונן. 52. להרהר. אפילו להרהר בלבו אחר הנהגת ה' עמו - אסור. 53. תבוא מחלקת. כיון שמקנא בחבירו על מעלותיו ורואה שאין ביכולתו להיות כמוהו, בסוף ישנא אותו ויבוא לריב עמו. 54. בקרח שקנא בכבוד אליצפן בן עזיאל. שמינהו משה נשיא על בני קהת, על אף שהיה בן עזיאל הצעיר מבני קהת. 55. שחפת. הוא מין חולי שמכחיש ומדלדל את הבשר, ובשרו כלה ויבש ואין בו כח, ומראה בשרו חגר ואין בו גוון אדום כשאר אדם בריא (רש"י ויקרא כו, טז. וסוטה כו:). 56. מרוע לב. מתוך שלבך רע ומר על הצלחתו - פניך משתנים לרעה. 57. ולמה ישמח שונאך וינקם בך. בכת"י הגי': "ואותו האיש שאתה מקנא בו, הוא שמח בצרת לבך, ולמה תשמח שונאך ויקום בך". פירוש, נקמתו ממך היא שרואה אותך מצר ודואב על הצלחתו ובוזה אתה משמחו. 58. חומם נפשו. גוזל מנפשו מעלות רוחניות ומדות טובות, תורה ומעשים

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

⁵⁹ וְשָׂכְלוּ מִתַּחֲסֵר, וּמִרֵּב קִנְיָה
הַטְּמוּנָה בְּקִרְבּוֹ, ⁽¹⁾ אֵין לָבוּ פְנוּי
לְלַמֵּד וּלְהַתְפַּלֵּל בְּכוֹנָה וְלַעֲשׂוֹת

מפסיד למי שהוא מתקנא בו, אינו אלא מפסיד לעצמו... ואמנם, יש מי שסכלותו רבה כל כך עד שאם יראה לחברו איזה טובה - יתעשש (ירגיש חולשה וכיהות) בעצמו וידאג ויצטער, עד שאפילו הטובות שבידו לא יהנוהו מצער מה שהוא רואה ביד חברו, והוא מה שאמר החכם (משלי יד, ל): "ורקב עצמות קנאה". אמנם, יש אחרים שאינם מצטערים וכואבים כל-כך, אף-על-פי-כן ירגישו בעצמם איזה צער, ולפחות יתקור רוחם (-ירגישו חוסר-רצון ואי-נוחות) בראותם אחד עולה איזה מעלה יתרה... ותראה שבפיהם אפשר שיאמרו דברים כשמחים או מודים על טובתו, אך לבם רפה בקרבם. עכ"ל.

בפלא יועץ (ערך 'קנאה') כתב: "ומי שיש בו מדה רעה זו - כל ימיו מכאובים, ואוכל לחם העצבים, ואין לו ריעים אהובים, ומרבה ריבות, והוא שמח לאיד ורוצה בתקלת חברו... וכהנה רעות רבות ועבירות שנגררות מן הקנאה, ומי יוכל לספר גודל רעתה..."

ו. אֵין לָבוּ פְנוּי. הכתוב אומר (קהלת ה, יא): "מתוקה שנת העובד, אם מעט ואם הרבה יאכל, והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון". לפי פשוטו של מקרא, קהלת משבח בזה את העובד העמל לפרנסתו ולמחיית אנשי ביתו, אשר בערוב היום יכול הוא לישון את שנתו בשלוה ללא דאגות, לעומת העשיר השבע ששנתו נודדת מעיניו מרוב דאגות, כפי שאמרו חז"ל (אבות ב, ז): "מרבה נכסים מרבה דאגה". המסקנא המתבקשת מכך היא שלא כדאי לקנא בעשירים ובהצלחתם המדומה, משום שהאושר והשלווה מהם והלאה. אכן ה"חתם סופר" מאיר פסוק זה בפירוש נוסף: שנתו של העובד אמורה להיות מתוקה, בין אם יאכל הרבה או מעט. אלא שהשובע שיש לעשיר -

ביאורים

טובים. ועוד, שמונע ממנה אושר, שמחה ושלוה. וכן אמר איוב (ה, ב): "ופותה תמית קנאה". ⁵⁹. ושכלו מתחסר. עקב הצער התמידי שבלבו על הצלחת זולתו.

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

מַעֲשִׂים טוֹבִים. כָּל אָדָם מוֹצֵא
טַעַם עָרֵב בְּמֵאכְלוֹ, חוּץ מִן
הַמִּקְנָא, שְׁאִינוּ טוֹעַם טַעַם טוֹב
בְּמֵאכְלוֹ עַד שֶׁתִּסּוֹר הַטּוֹבָה
מִחֲבֵרוֹ. לְכָל שְׁנָאָה ⁶⁰ יֵישׁ תִּקְוָה
שֶׁאִם יִשְׁנֵא חֲבֵרוֹ עֲבוּר שְׂגוֹל מִמֶּנּוּ,
תִּסּוֹר הַשְׁנָאָה כְּשִׁישִׁיב לוֹ ⁶¹ אוֹתוֹ
דְּבַר. כֵּן כָּל שְׁנָאָה ⁶² הַתְּלוּיָה בְּדָבָר,
אַחֵר שִׁיתֵּקֵן הַדָּבָר הַהוּא תִּבְטֵל
הַשְׁנָאָה, ⁽¹⁾ חוּץ הַשְׁנָאָה ⁶³ מִחֲמַת
הַקִּנְיָה.

איננו מניח לו לעני לישון! הוא כשלעצמו מסוגל היה להסתפק במה שיש לו ולישון שינת ישרים. אולם מה שלשכן יש יותר ממנו, זה תורד את מנוחתו.

ז. חוץ השנאה מחמת הקנאה. 'ב'ארחות חיים' להרא"ש (אות קי"ג) כתב: "אל תתן בלבבך קנאה, שזו היא רעה חולה שאין לה רפואה". רבינו בחיי בספרו "כד הקמח" (ערך "קנאה") מבאר מדוע המשיל שלמה המלך את הקנאה לרקב

בעצמותיות: "ואמר 'רקב עצמות', שהוא חולי שאין לו רפואה ואין לו תקנה, כי כשהבשר נרקב הנה הוא חוזר ומתחדש, אבל העצם הנרקב אין לו רפואה לעולם... כן מידת הקנאה, חולי שאין לו רפואה".

ביאורים

⁶⁰. יֵישׁ תִּקְוָה. שתכלה ותסתיים. ⁶¹. אוֹתוֹ דְּבַר. שגול ממנו, ובכך תסור הסיבה שגרמה לשנאה. ⁶². הַתְּלוּיָה בְּדָבָר. בסיבה שגרמה לשנאה. ⁶³. מִחֲמַת הַקִּנְיָה. כי אין בידו להסיר הטובה מאותו אחד שמתקנא בו, ואף אם תכלה הטובה ממנו, הרי יקנא באחרים, שהרי תמיד ימצא מי שיש לו טובות יותר ממנו, ונמצא תמיד תבער בו שנאת הקנאה. וכן כתב ה'מדרש שמואל': המקנא - אין הקנאה פוסקת ממנו. היום הוא מקנא בראובן, ואם הוא יתעשר יותר מראובן, אזי הוא יקנא בשמעון, כך שלעולם יהיה לבו נמס בתוך מעיו, כי "רקב עצמות קנאה", וזו היא סיבה שיתילדו בתוכו כל חולי וכל מכה עד שיוציאו את האדם מן העולם.

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

עיונים

אָמַר הַחֶכֶם לְבָנוֹ: אַל תִּקְנֵא**בְּאַחֶיךָ עַל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ,****⁶⁴כִּי הוּא יִנְעָם בְּחַיּוֹ, וְאַתָּה****תִּשָּׁבַע דְּאָגָה וְצֶעֶר. וְאָמַר הַחֶכֶם:**

ת. ואתה תשבֵע דאגה וצער. אחת הסיבות לקנאה היא שאדם לא יכול לסבול את טובת חברו, כי נדמה לו שהיא באה על חשבונו שלו, ומצמצמת את שטח

המחיה שלו. שורש הדבר הוא בחסרון אמונה - כדברי הגר"א: "כל הקנאה והשנאה הוא מחוסר הבטחון" (הגר"א, אגדות יומא ט:). הוא אינו מחובר למקור החיים, העולם נדמה בעיניו לקערה קטנה, שכל מה שאדם אוכל - הוא ממעט משל חברו.

וכתב ה'מסילת ישרים' (פי"א): "ואמנם, לו ידעו ולו יבינו, כי 'אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא נימא' [כמלוא עוביה של שערה, כלומר, אפילו מעט שבמעט] (יומא לח:), והכל כאשר לכל מה' הוא, כפי עצתו הנפלאה וחכמתו הבלתי נודעת (שאינה מושגת על ידי שכלנו) - הנה לא היה להם טעם להצטער בטובת רעהים כלל". עכ"ד.

כתב ב'פלא יועץ' (ערך 'קנאה'): "מי האיש החפץ חיים יברח ממנה (-ממדת הקנאה), ויהא גבור הכובש את יצרו, על ידי העמק במחשבות טהורות. שיאמין באמונה שלמה שאין אדם נוגע במה שמוכן לחברו, ואפילו אם היה הוא יחיד בעולם, לא יעדיף להרויח יותר ממה שגזור עליו. ואם יתוספו סוחרים כמותו לאלפים ולרבבות, לא יחסר ממה שקצוב לו, ויתרצה במה שהוא רצון הבורא 'הצור תמים פעלו' ולכל אחד דטבא ליה עבדי ליה".

אמרו חז"ל (יומא לח:): "אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלוא נימא", כי הכל מושג מהקב"ה הנותן לכל אדם את חלקו, ובלתי אפשרי בתחבולות כלשהן לקבל משהו מחלקו של השני. מי שחדור בהכרה זו לא יבוא לידי שנאת חנים ולא לידי קנאה, כי שורשן הוא במחשבה והרגשה שכביכול האחר לקח דבר שמגיע לי, והוא חי על חשבוני, ולכן אני שונא אותו ומקנא בו. נמצא שכלל שהאדם מושלם יותר במעלת הבטחון, באותה מידה מתבטלת הסיבה לקנאה ושנאה. ('שפתי חיים' מדות א' עמו' תקס"ו).

ביאורים

64. כי הוא ינעם בחייו. תהיה לו נעימות ושלוה בחייו.

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

לֹא נִבְרָא הַמִּקְנָא וְהַחֲמוּד ⁶⁵אֶלָּא לְכַעַס. הַחֲכָמִים הָרַאשׁוֹנִים הָיוּ מִתְפַּלְּלִין "שְׁלֵא תִהְיֶה קִנְאָתְנוּ עַל אֲחֵרִים ⁶⁶וְלֹא קִנְאָת אֲחֵרִים עָלֵינוּ".

לְמָה הָיוּ מִתְפַּלְּלִים עַל אֲחֵרִים בְּזֹאת הַמִּדָּה יוֹתֵר מִמִּדּוֹת אֲחֵרוֹת?

אֶלָּא כִּךְ הָעִנְיָן: כִּי הִרְבֵּה בְּנֵי-אָדָם ⁶⁷גּוֹרְמִים שִׁיתְקַנְאוּ בָּהֶם וְיַחְמְדוּ

אוֹתָם, לְכִךְ הָיוּ מִתְפַּלְּלִין עַל אֲחֵרִים, ^(ט)כִּי אוֹלֵי הֵם גּוֹרְמִים

ט. כי אולי הם גורמים הקנאה לאחרים. במסכת עירובין (סד) נאמר כי מי שנתעשר צריך לעשות מצוה בממונו, לבל תשלוט בו עין הרע. וביאר ב'מכתב מאלהו' (ח"ג עמ' 314), כי באמת זה שמקנא בחברו הרי הוא מתחייב בעצמו בצער, וזהו מה שכתוב "ורקב עצמות קנאה". אבל מי שעל ידו נגרם לחברו צער של קנאה, יתכן והוא נתבע במידת הדין

על כך שהוא גרם במעשיו שהאחר יקנא בו. כי בדרך כלל מי שאינו חי בעד עצמו והוא בכל ענייניו בבחינת "נותן" ולא "נוטל", איש כזה אינו מעורר קנאה כלל, ואם כן עורר קנאה אצל חברו, הרי משמעות הדבר שהוא לא היה מספיק בבחינת "נותן" הראוי, לכן גם הוא נענש, ויכול להפסיד את עשרו, וצריך להוסיף מצוות כדי שייגנו עליו בפני הפורעניות.

רבי משה סולביצ'יק זצ"ל מוסיף, שאדם שגורם שאחרים יקנאו בו - מעורר על עצמו קטרוג בשמים, כיון שרואים למעלה שאדם אחר מצטער בגללו ומקנא בהצלחתו ובטובתו, בודקים אם באמת הוא ראוי לטובה זו

ביאורים

65. אלא לבעס. לחיי כעס תמידיים. ה'אבן עזרא' כתב: "הקנאה - מולדת חמה". כלומר, הקנאה תוליד בנפש כעס וחמה. 66. ולא קנאת אחרים עלינו. חז"ל התפללו שלא יקנאו אחרים בהם, כי הקנאה גורמת הרבה רעות גם לאותו שמקנאים בו כמו שמצינו בענין יוסף ('אבודרהם' סדר מוצאי שבת). 67. גורמים שיתקנאו בהם ויחמדו אותם. בכת"י הגירסא: גורמים שיתקנאו בהם, כשהם לובשים בגדים נאים, ואינם מהנים אחרים משלהם,

ארחות שער הקנאה צדיקים

הקנאה לאחרים, והתורה אמרה:
 "68 ולפני עור לא תתן מכשל"
 (ויקרא יט, יד). לכן מדה טובה באדם
 שלא ילבש בגדים נאים ומשפחים
 יותר מדי, לא הוא ולא אשתו ולא
 בניו, וכן לענין המאכל ושאר
 ענינים, כדי שלא יקנאו בו אחרים.
 אך מי שהשפיע לו הבורא יתברך
 עשר ונכסים, יהנה מהם לאחרים
 לעשרים ולעניים ויתנהג עמהם

עיונים

ומדקדקים יותר
 במעשיו.
 במסכת תענית (י): תנו
 רבנן: שכח ואכל ושתה
 (בתענית) - אל יתראה
 בפני הציבור, ואל ינהיג
 עידונין בעצמו, שנאמר
 (בראשית מב, א) "ויאמר
 יעקב לבניו
 למה תתראו". אמר
 להם יעקב לבניו: אל
 תראו עצמכם כשאתם
 שבעין לא בפני עשו
 ולא בפני ישמעאל, כדי
 שלא יתקנאו בכם.
 במסכת מגילה (ז) אמר

רב שמואל בר יהודה: שלחה להם אסתר לחכמים: קבעוני לדורות.
 שלחו לה: קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות (שיאמרו האומות
 שאנו שמחים להזכיר מפלתן). שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי
 הימים למלכי מדי ופרס (ושם יהיו רואין מה שאירע להם על ידי ישראל.
 רש"י).

עוד מצינו בדברי חז"ל שעל האדם להזהר שלא לעורר קנאה מאחד על
 חברו. במסכת שבת (י): לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל
 משקל שני סלעים מילת (משי) שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו
 בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. וכן פסק הרמב"ם (נחלות ו,
 יג): צוו חכמים שלא ישנה אדם בין הבנים בחייו, אפילו בדבר מועט, שלא
 יבואו לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף עם יוסף.

ביאורים

אז הם גורמים שיתקנאו בהם ויחמדו אותם. 68. ולפני עור לא תתן מכשל.
 מלבד המשמעות הפשוטה, נאמרה כאן גם אזהרה שלא להכשיל את השני
 בעבירה.

עיונים

י. אין גופו כלה.
 במסכת שבת (קנב):
 מסופר שחופרי
 קרקעות חפרו בקרקע
 שהיתה שייכת לרב
 נחמן, והגיעו לקברו של
 רב אחאי בר יאשיה,
 וכשחפרו שם - השמיע
 קול נחרה. הלכו וסיפרו
 לרב נחמן שנשמעה
 נחרה מקבר. בא רב
 נחמן ושאל את הקבור:
 מי כבודו? ענה: אני

ארחות שער הקנאה צדיקים

בנחת, ויעשה עמהם חסד. 69 וכבר
 הארכנו בדבר, כמה טובה פזה
 שיהא נאהב לבריות. וכשהוא
 נאהב לכל אדם, אז לא יקנאוהו
 ולא יחמדו 70 משלו. אך ראוי לאדם
 שיעלה 71 אל המעלות הטובות,
 ויקנאוהו ויחמדו לעשות כמותו. 72
 ומי שנוהר שלא יקנא, 73 אין גופו

אחאי בר יאשיה. אמר לו רב נחמן: הרי אמר רב מרי 'עתידי צדיקים
 שיהיו עפר?' אמר רב אחאי: ומיהו מרי שאיני יודע עליו? אמר לו: הרי כתוב
 (קהלת יב, ז) "וישוב העפר על הארץ כשהיה", אמר רב אחאי: מי שלמדך
 קהלת לא למדך משלי, שהרי כתוב (משלי יד, ל) "ורקב עצמות קנאה",
 כל מי שיש לו קנאה בלבו - עצמותיו מרקיבים, וכל מי שאין לו קנאה
 בלבו - אין עצמותיו מרקיבים. מששו רב נחמן לרב אחאי וראה שיש בו
 ממשות.

בספרים מובא רעיון נפלא בשם רבי חיים ברלין זצ"ל על הפסוק בו מבקש
 יוסף מאחיו: "והעליתם את עצמותי מזה" (בראשית נ, כה). כך אמר להם
 יוסף: בעוד מספר שנים תווכחו לראות שלא היה בלבי קנאה ושנאה עליכם.
 כאשר תעלו את עצמותי מזה אתכם - תמצאו אותם שלמים, ותראו שלא
 שלט בהם שום רקב.

ביאורים

69. וכבר הארכנו בדבר. לעיל בשער האהבה. 70. משלו. את שלו. 71. אל
 המעלות הטובות. בכת"י הוסיף: "אשר הם תפארת לו". 72. ויקנאוהו
 ויחמדו לעשות כמותו. זוהי קנאה רצויה, אשר עליה נאמר "קנאת סופרים
 תרבה חכמה", כי היא תביא אותם לשאוף ולעלות ג"כ אל המעלות הטובות
 כמותו. 73. ומי שנוהר שלא יקנא. קנאה הרעה.

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

כָּלָה וְאֵין חֲתוּלָּעִים שׁוֹלְטִים בוֹ, דְּכֵתִיב: ⁷⁴וְרָקֵב עֲצָמוֹת קִנְאָה" (משלי יד, ל) פִּרְוֶשׁ, מִי שִׁישׁ לוֹ ⁷⁵קִנְאָה ^(א)עֲצָמוֹתָיו ⁷⁶נִרְקָבִין (שבת קנב, ב). לָכֵן יִתְרַחֵק מִן הַקִּנְאָה וּמִן הַחֲמָדָה, וְלֹא יִחְמוֹד שׁוֹם דְּבָר מִמֶּה שֶׁפִּיר אַחֲרִים, וְלֹא יֹאמֶר: אֲחִמּוֹד

יא. עצמותיו נרקבין. רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל ביאר מדוע נענש המקנא ברקבון עצמותיו? כי הנה ה"מחשבה" כוחה רב לפעול מעשים גדולים ועצומים, והיא צריכה לצאת אל הפועל באופן כלשהו. והנה האיש המקנא באדם חושב עליו רע, ורוצה בלבו

שיעדר ממנו הטוב שיש לו, ומכיוון שמחשבתו אינה פועלת להרע לחברו, אם-כן בעל כרחו תשוב לפעול במקנא, ולכן עצמותיו מרקבין ('שפתי חיים' מדות ב' עמ' קכ"ו).

ומדוע דוקא עצמותיו נרקבין? הקנאה היא ביטוי לאיבוד עצמיותו של המקנא. כל זמן שהואדם מרגיש בייחודו ובתפקידו הפרטי - בבחינת "בשבילי נברא העולם" - אין מקום לקנאה. רק כאשר האדם רואה את עצמו אחד מני רבים ומוודע את עצמו ביחס לאחרים - מתבטל כלפיהם ומקנא בהם. העצמות הן עיקר הגוף, ואומר הא'בן עזרא' (בראשית יח, כז). מי שיש בו קנאה - הוא אומר שבחייו לא ביטא את עצמו ומיצה את כוחותיו אלא חיקה אחרים - גם במותו לא תתקיים עצמיותו. עצמותיו שהן עיקרו של גוף ירקבו בקרקע עולם - "רקב עצמות קנאה". ('יצפן לישרים תושיה').

ביאורים

74. ורקב עצמות קנאה. "קנאה... לא לבד שמכלה את הבשר, כי גם מרקב העצמות - ויכלה גופו" (מלבי"ם). העצמות חזקות מאד, ולא בנקל הרקבון שולט בהן, אך מקנאה - מרקיבות, שכל-כך קשה ארס הקנאה ('משנת רבי אהרן' נ"ך עמו' רסח). 75. קנאה. בלבו בחייו. 76. נרקבין. לאחר מותו. ביאר המהר"ל: הרגשת קנאה מצביעה על חסרון יסודי באדם החש בה. אילו לא היה חסר לו דבר מה, לא היה מרגיש קנאה כלפי מי שיש לו אותו דבר. "חסרון" זה הקיים בו במשך ימי חייו, מתבטא לאחר מותו ברקבון הגוף.

⁷⁷בְּעֵינֵי חֲבֵרִי וְאַתָּן לוֹ מַעוֹת עֲבוּר אוֹתוֹ עֲנִין, ⁷⁸שֶׁאִם אֵין דַּעְתּוֹ לַמְכּוֹר עֲנִינִי ⁷⁹אִז אִסוּר לָזֶה לְהַפְצִירוֹ, כִּי זֶה יִתְבַּשֵּׁשׁ לְהִשָּׁב פְּנֵיו רִיקָם, אִם כֵּן הָיוּ ⁸⁰כְּמוֹ אוֹנֶם. וְכָל-שֶׁכֵּן אִם זֶה הַחוּמֵד אִישׁ נִכְבָּד, ⁸¹שֶׁאִם יִשְׁאֵל שְׁאֵלָה ⁸²אוֹר פְּנֵיו לֹא יִפִּילוּ, שֶׁאִסוּר לְשֶׁאֵל מִחֲבֵרוֹ מִתְּנָה אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ שְׂמִיתָן לוֹ בְּנֶפֶשׁ חֲפָצָה. מְשֻׁלוֹ מְשֻׁלִּ: חוּמֵד וְקִנְאִי פָּנֵעַ בָּהֶם מְלֹךְ אַחֵר. אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: אַחֵד מִכֶּם ⁸³יִשְׁאֵל דְּבָר מִמֶּנִּי וְיִנָּתֵן לוֹ, ⁸⁴וְלִחְבְּרוֹ בְּכַפְלִים. הַקִּנְאִי לֹא רָצָה לְשֶׁאֵל תַּחֲלָה, שֶׁתִּהְיֶה מִתְקַנָּא אִם יִנָּתֵן לְחֲבֵרוֹ בְּכַפְלִים, וְהַחוּמֵד הָיָה מִתְאַוֶּה ⁸⁵שְׂנֵיהֶם. דִּחַק הַחוּמֵד אֶת הַקִּנְאִי לְשֶׁאֵל. שְׁאֵל לְנֶקֶד לוֹ עֵין אַחַת, ⁸⁶וְלִחְבְּרוֹ שְׁתֵּים.

ביאורים

77. בעיני חברי. בחפציו ובקניניו. 78. שאם אין דעתו למכור עניניו. אם אין רצונו בלב שלם למכור את חפציו ורכושו. 79. אז אסור לזה להפצירו. להרבות בבקשות כדי שימכור לו. כי למעשה אינו רוצה למכור את החפץ, אבל לא נעים לו לסרב, ולכן אף אם ישלם לו עבור זה - עובר על איסור 'לא תחמוד'. 80. כמו אונם. ז"ל הרמב"ם (פ"א מגזילה ואבידה ה"ט): "כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו, והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אף על פי שנתן לו דמים רבים - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: 'לא תחמוד'". 81. שאם ישאל שאלה. גם בלי הפצרה. 82. אור פניו לא יפילו. מלשון הכתוב באיוב (כט, כד) "ואור פני לא יפילון" - להגיס דעתם עמי ולהקל בכבודי. וכוונתו שאם החומד הוא אדם חשוב שייראו מלזלזל בכבודו - על כרחם ימלאו שאלתו. 83. ישאל דבר. יבקש משהו. 84. ולחברו בכפלים. לשני ינתן כפלים ממה שניתן לראשון. 85. שניהם. החומד נמנע מלבקש ראשון, כדי שלא יפסיד את הכפליים אשר ינתנו לחברו. 86. ולחברו

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

⁸⁷כִּמְהָ רְעוּת תְּלוּיֹת בְּקִנְיָהּ. ⁸⁸נָחַשׁ הַקֶּדְמוֹנִי ⁸⁹נִתְּקַנָּה בְּאֶדָם הָרִאשׁוֹן, ⁹⁰וְגַרְם מִיתָה לְעוֹלָם, וְעָלִיו נִגְזַר: ⁹¹"עַל גְּחֹנֶךָ תִּלָּךְ" וְעֶפֶר תֹּאכַל" (בראשית ג, יד). וְכֵן רָאָה מַה אֶרֶץ ⁹³לָקִין וְלִקְרַח ⁹⁴וְלִבְלָעַם ⁹⁵

ביאורים

שתים. במטרה שינקרו לחומד את שתי עיניו. הקנאי מעדיף לסבול כל ימיו חייו ובתנאי שלחברו לא יהיה איזה יתרון עליו. ⁸⁷כמה רעות תלויות בקנאה. צרות רבות ירדו לעולם בגלל הקנאה. ⁸⁸נחש הקדמוני. בגן עדן. ⁸⁹נתקנה באדם הראשון. הלך והסית את חוה לאכול מעץ הדעת, וקיווה שחוה תאכיל לאדם מעץ הדעת תחילה (כדרך הנשים המכבדות את בעליהן לאכול תחילה. 'גור אריה' על רש"י בראשית ג, טו) והוא ימות, וכאשר תראה חוה שמת בעלה תפרוש ולא תאכל, והוא ישא את חוה שנותרה בחיים לבדה (רש"י בראשית ג, טו). ⁹⁰וגרם מיתה לעולם. שכשאל אדם מעץ הדעת נקנסה מיתה לו ולזרעו אחריו. ⁹¹על גחונך תלך. שהיו לו רגלים, ומשנתקלל שילך על בטנו - נקצצו רגליו (רש"י בראשית ג, יד). ⁹²ועפר תאכל. הנחש אוכל גם דברים אחרים, אלא הכוונה שבכל מה שאוכל טועם הוא טועם עפר. פירוש אחר: שלאחר כל אכילתו אין דעתו מתיישבת עד שיאכל עפר (יומא עה. כפי שנתבאר במהרש"א ותוספות יום הכיפורים שם). ⁹³לקין. שרצה לשאת את התאומה הנוספת שנולדה עם הבל (רש"י סוטה ט: עפ"י בראשית רבה כב, ז) והרג את הבל מתוך מריבה עליה ולבסוף נהרג הוא (רש"י בראשית ד, כג). פירוש אחר: קין והבל חילקו ביניהם את הארץ: קין נטל קרקעות והבל נטל מטלטלין. לאחר מכן רצה קין גם את המטלטלין, ועברו זה הרג את הבל כמו שמפורש בבראשית רבה (ד, טז), ונענש שגם הקרקע שהיתה בידו ניטלה ממנו, שהיה נע ונד כל ימיו (מהרש"א). פירוש שלישי: קין הרג את הבל כדי שהוא לבדו ובניו יירשו את כל העולם, ונענש - שגם מה שבידו ניטל ממנו שהוא וזרעו כלו במי המבול, ונולד לאדם שת, כמו שאמרו חכמים (במדבר רבה יד, יב) "שממנו הושתת (התבסס, התייחס) העולם" (עיון יעקב). ⁹⁴ולקרח. שנתן עיניו בכהונה ועל ידי כך נבלע באדמה. (רש"י סוטה ט:). ⁹⁵ולבלעם. שנתן עיניו בממונו של

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

⁹⁶וְלִדְוָאג ⁹⁷וְלִאֲחִיתָפֶל ⁹⁸וְלִגְחִזִּי ⁹⁹וְלִאֲדוֹנִיָּה ¹⁰⁰וְלִאֲבִשְׁלוֹם ¹⁰¹וְלִעֲזִיָּהוּ, שֶׁנִּתְּנָה עֵינֵיהֶם בְּמַה שֶּׁאִינּוּ שְׂלָהֶם - לֹא דִי שְׂמָה שֶׁבִּקְשׁוּ לֹא נָתַן לָהֶם, אֲלָא אַף מַה שֶּׁבִּידֵם נִטַּל מֵהֶם. מִכָּל אֵלֶּה יִלְמַד הָאָדָם ^(ט)שִׁפְרֵשׁ

על מה שיש לזולתו מן המעלה והיה שמח בשלו... ולא תמצא מדה בכל המידות שהוא נחשב יותר בעל העדר, ממי שנמצא בו הקנאה."

המהר"ל מחדש חידוש גדול: אם אדם מרגיש קנאה בלבד, זה סימן שהוא בעל חסרון המחפש להתמלא מזולתו, כאילו חברו הוא האחראי לכך שהוא

ביאורים

בלק (שינתן לו כדי) לקלל את ישראל, אך נהרג כאשר הלך לקבל את שכרו עבור עשרים וארבעה אלף מישראל שמתו בעצתו. (רש"י שם). ⁹⁶ולדואג. "אביר הרועים אשר לשאול" (שמואל-א כא, ח) זה דואג שהיה אב בית דין [ראש הסנהדרין] (רש"י לפסוק). ונתקנה בתורתו של דוד והיה מספר לשאול בשבחו כדי שיקנה בו שאול ויהרגהו כמבואר בסנהדרין (צג:), ונענש שמת בגיל שלושים וארבע, כנדרש בגמרא שם (קו:). ⁹⁷ולאחיתפל. שנתן עיניו במלוכה בימי דוד, כמו שאמרו בסנהדרין (קא:), ונענש שמת בגיל שלשים ושלש (רש"י סוטה ט:). ⁹⁸ולגחזי. משרתו של אלישע הנביא, שנתן עיניו בממונו של נעמן שר צבא ארם [בניגוד לרצונו של אלישע], ונענש בצרעת על שלקח את ממונו (רש"י שם). ⁹⁹ולאדוניָה. בן חגית, בנו של דוד, שנתן עיניו באבישג השונמית משרתתו של אביו, וניסה לקחת את המלוכה לעצמו, ונהרג בפקודת שלמה (רש"י שם). ¹⁰⁰ולאבשלום. שנתן עיניו במלכות דוד אביו, אך הוא מת בתוך מרדו (רש"י בעין יעקב). ¹⁰¹ולעזיָהוּ. מלך יהודה רצה לשמש בבית המקדש ככהן (דברי הימים-ב כו, טז ואילך), אך הוא נענש כמו שנאמר (שם פסוק יט): "והצרעת זרחה במצחו" (רש"י שם).

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

מִן הַקִּנְיָה וּמִן הַחֲמִידָה, כִּי אֶפְלוּ אינו שבע. מאידך, השמח בחלקו ומי שמידת ההסתפקות היא מנת חלקו, מרגיש שבע וטוב לב, ולכן אינו מקנא. בספר 'עלי שור' (ח"א עמ' ל"ז) כתב לתלמיד שסבל ממדת הקנאה במעלות חביריו. וז"ל: הן הקב"ה הבוחר בתורה נותן לך כל הכוחות הדרושים כדי שתקבל חלקך בתורה... כל הנצרך לך בכדי למלאות תפקידך בעולם, כל הדרוש לך לזכות לחלקך בתורה - הכל הוא יתברך נתן לך! אולם אתה - יותר ממה שאתה רואה ומעריך את כוחות שכלך - אתה רואה כשרונות חבריך, ואצל עצמך אתה רואה רק שאין לך מה שיש לאחרים. הרגשה זו נקראת - קנאה!

המכיר את עצמו ויודע תכונותיו [וחובה על האדם להכיר ערך עצמו, כדברי רבינו יונה ב'שערי העבודה': "הפתח הראשון הוא שידע האיש העובד ערך עצמו, ומכיר מעלתו..."], ויודע כי מה שחננו הבורא יתברך - מתנה גדולה היא, ואם רק ניצל את כוחותיו, יגיע לכל מעלה חמודה, וישיג בתורה הקדושה מה שבורא עולם רצה שהוא ישיג ובאופן שהבורא עולם רצה שישגיח - אדם זה אינו סובל עוד מקנאה. אבל הצעיר אשר טרם מכיר את עצמו ותכונותיו הכרה מפוכחת וברורה - הנו מביט על עצמו בעינים לא לו. הוא מודד את עצמו בקנה המידה של חבריו, מה שהוא רואה אצל חבריו - זהו בעיניו הטוב, והוא רוצה להיות כמותם. עליו להכיר את אשר חננו בוראך במעלות וכשרונות נעלים. דע והאמין לבוראך, כי נתן לך כל צרכך הרוחני!

בספר 'ילקוט לקח טוב' (חיים של תורה ב' פרשת קרח) כתב: כדי להתרחק ממדת הקנאה על האדם להרגיל עצמו להמנע מלמדוד את עצמו ואת הישגיו על פי מצבם והישיגיהם של אחרים! כשם שאין עולה על דעתו של אף אחד מאתנו להצטער מדוע הוא אינו גדול כמשה רבינו ע"ה או כהגאון מוילנא זצ"ל, כך עלינו לדעת שכל אחד צריך להיות מה שהוא צריך להיות. אין דורשים מאף אחד להיות כזולתו. כל אחד נולד עם הכשרונות שלו ועם האפשרויות העומדות לרשותו, ואם לא יסתכל על חברו יוכל לגדול לפי כוחותיו ויזכה להגיע למה שבכוחו להגיע ובכך יהיה מאושר.

ולסיום נצטט דברי בעל 'חובות הלבבות' החורז חרוז כנגד שער היחוד: "יחד יחידתך לצורך ביחדך לאל אחד יצרך" - כלומר, שלכל אדם יש את יחודיותו שבו הוא שונה מכל הנבראים, ותפקידו בעולם הוא ליחד להקב"ה את אותה היחידות.

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

מִה שִׁכְרֵי דֹלֵי אֵינוּ שָׁלוֹ, כִּי מָחָר בָּא וְאֵינָנוּ, וּמִה יֹעִיל לוֹ¹⁰² שְׁאִינוּ שָׁלוֹ?

יִשְׁכַּר גָּדוֹל יֵשׁ לְאָדָם הַנִּזְהָר מִן הַקִּנְיָה וּמִן הַחֲמִידָה, כִּי בָּרַב הָעֵבְרוֹת¹⁰⁴ אִם אָדָם עֹזֵב עֲלֵיהֶם וּמְתַבֵּישׁ וּמוֹנֵעַ עֲצָמוֹ

יג. שכר גדול יש לאדם הנזהר מן הקנאה. בתפילת מוסף של ראש חודש אנו אומרים: "ראשי חדשים לעמך נתת זמן כפרה לכל תולדותם... תשועת נפשם מיד שונא", מה השייכות בין זמן הכפרה של ר"ח שזוהו כפרה על מיעוט הירח לתשועתנו מיד שונא? יש מבארים כך: חז"ל אומרים (גיטין לו) הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתן ואינם משיבים, עושים מאהבה ושומחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". מה שייכות אוהבים אלו דוקא לשמש? מבאר המאירי: כאשר יצר הקב"ה את שני המאורות הגדולים, השמש גם הרגישה שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד, אך לא תבעה עלבונה כמו הלבנה, אלא שתקה והעדיפה להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, ולכן נשארה בגדלותה ובשלמותה, לעומת הלבנה שאמר לה הקב"ה: לכי ומעטי את עצמך. למדים אנו כי אין לקנא כלל רק לקבל גזרת ה', אפילו אם נראה לך שכבודך מתמעט, מכל-מקום סוף הכבוד לבוא. הקנאה מביאה רק מיעוט ולא ריבוי. נמצינו למדים כי כפרת ראש חודש היא על קנאת הלבנה. כאשר העולם מלא קנאה ותחרות צריכים כפרה. כאשר נפסיק לקנא, יגאלנו הקב"ה "תשועת נפשם מיד שונא", לעתיד לבוא בעולם ללא קנאה.

ביאורים

102. כי מחר בא ואיננו. יום המחר יבוא ואולי האדם כבר לא יהיה בחיים.
103. שאינו שלו. בכת"י נוסף כאן: "ועל זה נאמר: "כי לא תדע מה ילד יום" (משלי כז, א)."
104. אם אדם עוזב עליהם ומתבייש. כלומר, רוב העבירות שהם בעשיית מעשה, אזי גם מי שאין לו יראת ה', מ"מ יש לו בושה מבני אדם, ולכן נמנע מלעבור עבירה.

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

עיונים

בְּשִׁבְלֵי הַבּוֹשָׁה, מוֹנֵעַ עֲצָמוֹ מִן
הַגִּזְלָה וְהַגְנֵבָה כִּי יֵרָא שָׁמָּה יְתוּדַע
וְיִתְגַּלֶּה וּפְרָסְמוֹהוּ וְיִתְפַּיֵּשׁ וּפְסִיד
הַרְבֵּה, אֲבָל הַקִּנְאָה וְהַחֲמִידָה הֵן בְּלֹב, אֵין אָדָם ¹⁰⁵מִכִּיר
בּוֹ אִם יַחֲמֹד אוֹ יִקְנָא, הֲרִי דְבָר הַמְסוּר לְלֵב, וְעַל זֶה
נֶאֱמַר: ¹⁰⁶"וַיֵּרָאֵת מֵאֱלֹהִים" (ויקרא כה, יז).

אֶף-עַל-פִּי שֶׁהַקִּנְאָה הִיא מִדָּה רַעָה מְאֹד, ¹⁰⁷יֵשׁ
מָקוֹם שֶׁהִיא טוֹבָה מְאֹד, ¹⁰⁸וְהִיא מִדָּת
עֲלִיזוֹנִים ¹⁰⁹שִׁישִׁים קִנְאָתוֹ עַל יִרְאֵת-שָׁמַיִם, כְּעִנְיָן
שֶׁנֶּאֱמַר: ¹¹⁰"אֵל יִקְנָא לְבָךְ בַּחֲטָאִים, ¹¹¹כִּי אִם בִּירְאֵת ה'
כָּל הַיּוֹם" (משלי כג, יז). וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם
לְבָרְכָה: ¹¹²(^ט) קִנְאָת סוֹפְרִים תְּרַבֶּה חֻכְמָה (ב"ב נא, א), כִּי

ביאורים

105. מכיר בו. מבחין בו. 106. ויראת מאלהים. כל דבר המסור ללב, שאין
אדם אחר מכיר מה שבלבו, נאמר בו 'ויראת מאלהים', כדי להזהיר ולומר: יש
לך להתירא מאלהים היודע את כל מחשבות לבך (ב"מ נח:). 107. יש מקום
שהיא טובה. יש סוג קנאה שהיא טובה לאדם הגורמת לו להתעלות בעבודת
ה'. 108. והיא מדת העליזונים. אנשי מעלה. 109. שישים קנאתו על יראת
שמים. שיקנא ביראת שמים שיש לאחרים וישאף להשיגה גם הוא כמותם.
110. אל יקנא לבך בחטאים. אל יתאוה לבך להיות כחוטאים. 111. כי אם
ביראת ה'. אלא יתאוה להיות כיראי ה', ללמוד ממעשיהם ולהדמות להם.
112. קנאת סופרים תרבה חכמה. קנאתם של הסופרים (-החכמים) בחבריהם,
תרבה להם חכמה.

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

וְחִיצִיָּה אֶל הָאֲחֵר, מִדּוּעַ
יֵשׁ לוֹוֹלָת? מִדּוּעַ דּוֹקָא
הוּא בְּרָאשׁ? מִדּוּעַ הוּא
גְּדוֹל מִמֶּנִּי? קִנְאָת
סוֹפְרִים - מִפְּנֵה מִבְּטָה
וּמְנוּפִיָּה כִּלְפֵי פָנִים, אֵל
ה"אנִי", אֵל הַכְּמִיָּה
וְהַצְמָאוֹן לִהְיוֹת אֵף הוּא "כְּמוֹהוּ", גְּדוֹל יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהֵינּוּ, קְרוֹב יוֹתֵר אֶל
הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. כְּמִיָּה זֹאת, קִנְאָה זֹאת, מְרַבֶּה חֲכָמָה. "קִנְאָת סוֹפְרִים" הִיא
הִיא ה"שְׂאִיפָה" בְּתַעֲצוּמוֹתֶיהָ.

כִּיצַד יַדַּע הָאָדָם אִם יֵשׁ לוֹ קִנְאָת סוֹפְרִים אוֹ קִנְאָה רַעָה? כִּאֲשֶׁר קִין קִינָא
בְּהָבֵל אָחִיו אִמְרוּ לוֹ הַקִּב"ה: "לֹמָה נִפְּלוּ פָנֶיךָ" (בראשית ד, ו). אִם יֵשׁ לָאָדָם
קִנְאָת סוֹפְרִים, זֶה מְבִיא לַחֲזִיווֹק וּשְׂאִיפּוֹת, חֶשֶׁק לַלְמוּד, שִׂמְחָה וְהִתְלַהּטוֹת
בַּעֲבוּדָה. אֲבָל אִם זֶה קִנְאָה רַעָה אִזִּי הִיא גּוֹרֵמַת לַנְּפִילַת פָּנָיו וְחִלְשׁוֹת
הַדַּעַת.

טו. יִקְנָא כָּל אֶחָד בַּחֲבֵרוֹ לַתְּפוּשׁ מַעֲשֵׂי חֲבֵרוֹ הַטּוֹבִים. קִנְאָה כֹּזֵה מִצְאָנוּ אֲצֵל
הַצַּדִּיקִים שֶׁהִתְעוּרְרוּ מִהַמְעֻלּוֹת הָרוּחָנִיּוֹת שֶׁרָאוּ אֲצֵל אֲחֵרִים, וְהִתְאַמְצוּ גַם
הֵם לִזְכוֹת בֵּהֶן. וְכֹמוֹ שֶׁמִּצְאָנוּ אֲצֵל רַחֵל אֲמִנּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ "וְתִקְנָא רַחֵל
בְּאֲחוּתָהּ" (בראשית ל, א), וּבִיֵּאֵר בַּמִּדְרָשׁ רַבָּה (הוֹבָא בְּרִש"י שם) שֶׁאֵין
הַכוּוֹנָה שֶׁהִיא נִתְקַנְאָה בַּהֲצַלַּחְתָּהּ וּבִטּוֹבָתָהּ שֶׁל לָאָה, אֵלָּא הִיתָה זֹו 'קִנְאָת
סוֹפְרִים' שֶׁקִּנְאָה בְּמַעֲשֵׂי הַטּוֹבִים שֶׁל אֲחוּתָהּ, וְכֵן אִמְרָה רַחֵל, 'אֵילּוֹ לֹא
הִיתָה לָאָה צַדִּיקָנִית יוֹתֵר מִמֶּנִּי, לֹא הִיתָה זֹוכֶה לִבְנִים בַּעֲדוֹ שֶׁאֵין לֹא זְכִיתִי'.
וְכֵן מְבִיא רִש"י בַּתְּחִילַת פֶּרֶשֶׁת בַּהֲעֻלּוֹתָךְ (בַּמִּדְרָשׁ ח, א) "לֹמָה נִסְמַכָּה
פֶּרֶשֶׁת הַדִּלְקָת נִרוֹת הַמְּנוּרָה לַפֶּרֶשֶׁת חֲנוּכַת הַנְּשִׂאִים? לִפִּי שֶׁכִּשְׂרָאָה אַהֲרֹן
חֲנוּכַת הַנְּשִׂאִים חֲלָשָׁה אוֹ דַּעַת, שֶׁלֹּא הִיָּה עִמָּהּ בַּחֲנוּכָה לֹא הוּא וְלֹא
שְׁבִטוֹ" וְכו'. קִנְאָה זֹו לֹא הִיָּה בַּה רַצוֹן שֶׁהַנְּשִׂאִים לֹא יִקְרִיבוּ, אֵלָּא 'קִנְאָת
סוֹפְרִים' - שֶׁהִיָּה רֹצֵה גַם הוּא לַהֲשַׁתֵּף בַּחֲנוּכַת הַמִּזְבֵּחַ.

וְכֵן אִמְרוּ בִּילְקוּט תַּהֲלִים (ל"ז). "לִדְרוֹ אֵל תִּתְחַר בְּמַרְעִים אֵל תִּקְנָא בַּעוֹשֵׁי
עוֹלָה". זֶה שֶׁאִמְרָה הַכְּתוּב (מְשִׁלִּי כג, יז) "אֵל יִקְנָא לְבָךְ בַּחֲטָאִים". וּבִמָּה יִקְנָא

ביאורים

113. יתפוש קנאה בלבו. יקנא בו וירצה להיות כמותו.

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

לְתַפֵּשׁ מַעֲשֵׂי חֲבֵרוֹ הַטּוֹבִים. ¹¹⁴אִם יִרְאֶה רָשָׁע וַיֵּשׁ בּוֹ מִדָּה אַחַת טוֹבָה, יִקְנָאָהּ עַל אוֹתָהּ מִדָּה וַיַּעֲשֶׂנָּה גַם הוּא. ¹¹⁵אָכֵל הַמִּקְנָא בַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, ¹¹⁶וְאֵינוֹ מִקְנָא בּוֹ הָאוּרָה שֶׁלּוֹ. קנא בנר שאינו נדעך לעולם ואינו פוסק, ואי זה זה, כי נר מצוה ותורה אור'...".

וז"ל ספר הישר לר"ת שער הרביעי: "מכוחות הנפש - הקנאה. צריך שיקנא בחסידים, ויותר מהם בבעלי תשובה, ויותר מהם בצעירים ממנו לימים, השוקדים בעבודת האל יתברך. וצריך לקנא בעניים, אשר אין להם מחית רגע, ועם כל חסרונם ודלותם לא יתרושלו מעבודת האל יתברך" עכ"ל. וז"ל רבינו יונה (אבות ד, כא): "ויש דרך טובה בקנאה... מה שאמרו חז"ל (ב"ב כא). 'קנאת סופרים תרבה חכמה', כי ע"י שרואה חבריו קדושים וחכמים, גם הוא חפץ להיות כמוהם, ומפני הקנאה מרבה על חכמתו, וטורח ומוסיף לעשות טובה וללכת בדרך ישרה" עכ"ל. וכעין זה יש ב"אורחות חיים" (להרא"ש, אות פ"א): "אל תבטי למי שהוא קטן ממך בעבודה ויראה, כי אם לגדול ממך".

בספר 'צדקת הצדיק' (רמו) כתב שכשם שהקנאה השלילית היא תולדת הגאווה והאנוכיות, כך קנאת סופרים היא תוצאה של הגאווה החיובית שעליה נאמר (דב"ה-ב יז, ו): "ויגבה לבו בדרכי ה'", והיא המפתח לכל ההתקדמות בדרכי העבודה. ועל זה אמרו חז"ל ("תנא דבי אליהו" רבה, כה) ש"חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב".

ביאורים

114. אם יראה רשע וכו'. כשרואה מעלה טובה באדם רשע, גם בו יקנא במעלה זו. 115. אבל המקנא בחבירו וכו'. צר לו שחברו עוסק בתורה ומעשים טובים. 116. ואינו מקנא בו. קנאה טובה שיחשוב וכו'.

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

טו. שאלולי הקנאה אין העולם מתקיים. כתב ¹¹⁷ויקנא בו מפני שיש בו מעלות טובות יותר ממני, מחמת כן הוא נקבד בעיני העולם יותר ממני, ומחשב תחבולות כדי לבטלו ¹¹⁸ולכלכלו מתורתו וממעשיו הטובים, הרי זאת הקנאה היא רעה גדולה, והוא חוטא ומחטיא, ¹¹⁹שתפו של ירבעם בן נבט.

לְעוֹלָם יִכָּבֵד אָדָם ¹²⁰יְרֵאִי-שָׁמַיִם וְעוֹסְקִים בְּמִצְוֹת, וַיִּתֵּן לָהֶם ¹²¹יָד וַיְסִיעַ לָהֶם בְּגוֹפּוֹ וּבְמִמּוֹנּוֹ, וְאֵז יִקְנְאוּ בּוֹ אֲחֵרִים וַיַּחֲשֹׁבוּ: אִם גַּם אֲנַחְנוּ ¹²³עוֹשִׂים כֵּךְ, יִכָּבְדּוּ וַיַּעֲזְרוּ גַם לָנוּ; ¹²⁴וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָה בָּא לִשְׁמָה.

אָמַר הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: ¹²⁵קֵנָא לִי, שֶׁאֲלוּלִי הַקְנָאָה

ביאורים

117. ויקנא בו וכו'. קנאה הרעה, שיצטער בלבו על כך שיש בו מעלות טובות וכו'. 118. ולכלכלו מתורתו. להפריעו מלימוד התורה. 119. שותפו של ירבעם בן נבט. שהחטיא את הרבים במה שהעמיד עגלי זהב ודיבר על לבם של בני ישראל לעבוד להם ולא לעלות לירושלים. (מלכים א' יב כח-כ). 120. יראי שמים. ולומדי תורה ועוסקים במצוות. (כ"ה בכת"י). 121. יד. תמיכה. 122. ואז יקנאו בו אחרים. באותם אלו שעוזרים להם. 123. עושים כך. לומדים תורה ועוסקים במצוות. 124. ומתוך שלא לשמה וכו'. מתוך שעוסק בתורה ובמצוות שלא לשם שמים (אלא בכדי לזכות לשכר בעוה"ז), לבסוף יבוא לעסוק בהם לשם שמים. 125. קנא לי. כלומר, יש קנאה טבעית

אין העולם מתקנים, לפי שאין אדם נוטע פנים ואין אדם נושא אשה ואין אדם בונה בית (שוחר טוב לו, א).¹²⁶ כי כל אלו הענינים באים מחמת שאדם מקנא בחברו. אם יבנה בית, גם אחר ישים דעתו לעשות פן. וכן לענין אשה, כל אחד מקנא בחברו. וכיון שקיום העולם תלוי בקנאה, ישים כל הקנאות לשם שמים: אם יבנה בית - יבנה בו חדר ללמוד בו תורה, ושיהא ביתו¹²⁷ בית ועד

לחכמים ולהבנים בו אורחים ולעשות בו חסד לבני-אדם. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (שוחר טוב שם): אלולי שקנא אברהם אבינו,¹²⁸ לא היה קונה

ביאורים

אשר בזכותה העולם מתקיים, ואת אותה קנאה צריך האדם לנתב לשם שמים.¹²⁶ כי כל אלו הענינים באים מחמת שאדם מקנא בחברו. וזהו קנאה חיובית, מאחר שכן הוא רצון ה' שאנשים יעסקו בשוב העולם.¹²⁷ בית ועד לחכמים. בית מוכן לקיבוץ ולהתועדות החכמים, שעל ידי כך ילמד מהם דברי תורה.¹²⁸ לא היה קונה שמים וארץ. אברהם אבינו הקנה שמים וארץ להקב"ה בזה שפירסם את הקב"ה בבריאה ע"י עבודת החסד שעשה בהכניסו אורחים ובדרך זו לימד אותם את דרכי השי"ת, כפי שאמרו חז"ל (סוטה י): "ויטע אשל בבאר שבע", אמר ריש לקיש: מלמד שעשה פרס וכו', וחד אמר פונדק וכו'. "ויקרא שם בשם ה' אל עולם", אמר ריש לקיש:

שמים וארץ. ואימתי קנא? כשאמר¹²⁹ למלכי צדק: כיצד יצאתם מן התבה? אמר לו: בצדקה שהיינו עושים שם. אמר לו: וכי מה צדקה היה לכם לעשות בתבה? וכי עניינים היו שם, והלא לא היו שם אלא נח ובניו, ועם מי הייתם עושים צדקה? אמר לו: עם בהמות חיות ועופות.

יז. כיצד יצאתם מן התבה. יש להבין את שאלת אברהם "כיצד יצאתם מן התבה", הרי נח נצטוה להכנס לתבה: "בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" (בראשית ו, ב), ולכן זכו הוא ומשפחתו להנצל ע"י התבה?

ברם אברהם אבינו

ביקש להבין מדוע היתה ההצלה של נח דוקא בדרך זו, הרי הקב"ה היה יכול להציל את נח ובניו ושאר בעלי החיים בצורה אחרת, למשל ע"י שילכו לארץ ישראל ששם לא היה המבול (לדעת רבי יוחנן, זבחים קיג). ההצלה ע"י התיבה היתה נס גדול, כפי שכותב הרמב"ן (שם ו, יז) כיצד הכילה התיבה בקרבה את נח ובניו ואת כל החיה והבהמה, עם כל האוכל הנדרש למשך שנה שלימה? היה זה נס שהמעט החזיק את המרובה. ומדוע עשה זאת דוקא בדרך זו, שהצריכה עמל ועבודה קשה מצידם במשך שנה שלימה, ללא מנוחת יום וללא שינת לילה. אברהם אבינו הבין מכך שההצלה היתה דוקא באופן זה כדי ללמדנו - "עולם חסד יבנה", היינו שקיים העולם הוא בזכות החסד, ולכן היה קיומם והצלתם של נח ובניו בתיבה בזכות הנתעסקותם במעשי החסד ('שפתי חיים' מידות א' עמו' רעט).

ביאורים

אל תיקרי ויקרא אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב, כיצד? לאחר שאכלו ושתו - עמדו לברכו, אמר להם: וכי משלי אכלתם? משל אלוקי עולם אכלתם! הודו ושבחו למי שאמר והיה העולם!¹²⁹ למלכי צדק. הוא שם בנו של נח (רש"י בראשית יד, יח).¹³⁰ כיצד יצאתם מן התבה. כלומר, איזה מעשה טוב עשיתם שבזכותו יצאתם מן התבה.

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

לא היינו ישנים, אלא היינו נותנים לפני זה ולפני זה לאכל ולשתות.¹³¹ ואותה שעה אמר אברהם: לא היו יוצאים מן התבה, אלא בשביל שעשה צדקה עם בָּחֻמוֹת, חיות ועופות. אני אעשה צדקה עם בני-אדם, שהם בצלמו של אלהינו, על אחת כִּמְהָ וְכִמְהָ! אותה שעה "ויַטַּע אֶשֶׁל" (בראשית כא, לג) - ראשי-תבות: א'כילה, ש'תיה, ל'ויה. ועל דרך זה ירבה אדם קנאה. וכן¹³² יקנא בחטאים וברשעים¹³³ להלחם בָּנֶגְדָם ולהוכיחם, כאשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה: הַבּוֹעֵל¹³⁴ אֶרְמִית, ¹³⁵קִנְאִין פּוֹגְעִין בו (סנהדרין פא, ב). מִשֶּׁה¹³⁶ קנא את הַמִּצְרִי, שִׁנְאָמֶר: "וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי" (שמות כ, יב); וכן מִצְּיִנו בְּאַלְיָהוּ, דְּבַתִּיב: "קנא קנאתי לה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי

ביאורים

131. ואותה שעה וכו'. בכת"י הגי': אותה שעה אמר אברהם: ומה אלו, אילולי שעשו צדקה עם בהמה וחיה ועוף לא היו יוצאים, וכיון שעשו צדקה יצאו, ואני, אם אעשה צדקה עם בני-אדם שהם בצלמו... 132. יקנא בחטאים וברשעים. 'קנאה' האמורה כאן (אין פירושה צרות עין בטובתו של חברו, אלא) פירושה: חמה וקצף לנקום דבר רע אשר נעשה, והיינו לקנאות נגד הרשעים על חטאיהם לפני ה'. 133. להלחם בנֶגְדָם ולהוכיחם. כתב ה'פלא יועץ': "לקנא קנאת ה' צבאות, לשבר מלתעות רשע ולמחות בבעלי עבירה בכל תוקף ולהקים דגל התורה". ה'חתם סופר' אומר שיש בזה אף מצות עשה והיא: "ובערת הרע מקרבך" (דברים יג, ח). 134. ארמית. בת של עובד כוכבים (רש"י, סנהדרין פא:). 135. קנאין פוגעין בו. בני אדם כשרים המקנאים קנאתו של מקום ממייתם אותו בשעה שרואים את המעשה. 136. קנא את המצרי. נקם מהמצרי והרגו על שהכה איש עברי. 137. קנא

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

יה. בקנא את קנאתי. מצינו בחז"ל כי יש תנאי הכרחי ויסודי להופעת קנאות הראויה, שהוא הנותן למעשה את כל תוקפו החיובי, ובלעדיו - הופכת הקנאות לאיסור חמור, ודינה כהשתוללות חסרת רסן. תנאי זה, מקורו בדברי הבורא עצמו: "פינחס בן אלעזר... השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם!"¹³⁸ פינחס - מעיד ה' - קנא ממש את "קנאתי" שלי! המיוחדת אך ורק לי; קנאה שכל-כולה לשם-שמים בלבד, שלא היתה בה כל מחשבה וכוונה צדדית. רק קנאה טהורה שכזו בכוחה להציל את ישראל מכיליון. אין ספק: זוהי דרך שקשה מאוד להגיע אליה. קשה לאדם להתעלם מן השיקולים הרבים - החיוביים! - המצויים בכל מעשה, ולבצע אותו אך ורק משום כבוד ה'; משום שה' אינו טובל קשר זה שבין יהודי וגוייה.

נמצאנו למדים, שאין די בקנאות, אף לא אם תוצאותיה מבורכות. הקנאות חיובית רק אם מניעה טהורים ונאצלים! ללא שמעורב בה רגשות אישיים. הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל התייחס פעם לעניין זה: כיצד נדע אם מלחמתו של פלוני בשחיתות וברשעות, אם קנאותו ולהטו נקיים וזכים הם, או שאינם אלא פורקן לייצר ריב ומדון?

הוא נתן בידינו אמת מידה, במשל נאה וקולע: לעכברים - אמר - יש שני אויבים הרודפים אותם עד חרמה: החתול אורב להם ועושה בהם שמות, ובעלת הבית עומדת על המשמר, דואגת להדברה, מציבה מלכודת. אך יש ביניהם הבדל תהומי: בעלת הבית מתעבת את העכברים, כשהיא רואה אותם היא מתחלחלת, רוצה היתה שלא יהיו כלל. מצטערת היא על המערכה שנכפתה עליה. ואילו החתול - אח, החתול שמח שיש לו עכברים לצייד, מאושר כשהוא מגלה אותם, שש לרדוף אחריהם, עולז לתופשם...

ביאורים

קנאתי וגו'. נקמתי לשם ה' והרגתי את נביאי הבעל המתעים את ישראל עד שעזבו ברייתך שכרת עמהם בהר סיני. 138. וכן נאמר. בפנחס, שקנא בשביל ה' ונקם את נקמתו (אשר היה לה' לנקום) בכך שהרג את זמרי, ועי"ז שככה חמת ה' מעל בני ישראל ולא השמידם.

ארחות שער הקנאה צדיקים

עיונים

ארחות

שער הקנאה

צדיקים

וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נָתַן לוֹ גְּמוּלוֹ עַל כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ¹³⁹"הֲגַנִּי נָתַן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם" (שם פסוק יב); וְנֶאֱמַר: ¹⁴⁰"לֹא תִגְדּוּ מִפְּנֵי אִישׁ" (דברים א, יז). מִי שֶׁהוּא יֵרָא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, ¹⁴¹יִמְסַר נַפְשׁוֹ עַל קִרְיַת הַשֵּׁם וְיִתְבָּרַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: ¹⁴²"מִי לֹה' אֱלֹהֵי, וַיֵּאֲסֹפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי" (שמות לב, כו), וְנֶאֱמַר: ¹⁴³"וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן בְּכֹנָת: הֲאֵם מִלּוֹי חֹבֵב לֶשֶׁם שְׁמִים כֵּאֵן, או גַּם פּוֹרֶקֶן לַכֶּסֶף לְרוֹגוֹ, לְמִידוֹת רַעוּת וּלְקוֹצֵר רוּחַ, שֶׁאֵז נֶאֱסָרָה הַקְּנָאוּת, וְאֵין לֶה הִיתָר!

ביאורים

139. הַגִּנִּי נָתַן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם. ברית הבהונה אשר הגני כורת עמו, תהי לו כפרישת דברי שלום וכהכרת טובה הנתונה לו ממני על קנאותו. 140. לֹא תִגְדּוּ. לא תפחדו. 141. יִמְסַר נַפְשׁוֹ. יהיה מוכן למסור עצמו. 142. מִי לֹה' וגו'. כאשר משה רבינו ירד מהר סיני וראה את העגל שעשו ישראל, עמד בשער המחנה והכריז: "מִי לֹה' אֱלֹהֵי" כלומר, מי שלא נתן מאומה לעגל והוא שייך לֹה' לבדו בלא שום השתתפות ח"ו - יבוא אלי. "וַיֵּאֲסֹפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי", ואז אמר להם משה להרוג את העובדים לעגל. בני לוי העמידו נפשם בסכנה ויצאו להילחם עם החוטאים בעגל. 143. וַיֵּרָא פִּינְחָס וגו'. פנחס ראה את מעשה זמרי (שבעל את המדינית), והיה חם לבו בקרבו, וזוכר בהלכה שהבועל ארמית קנאין פוגעין בו, מיד ויקח רומח (-חרב) בידו ובא אחרי זמרי אל האהל שלו ודקר את שניהם. פנחס סיכן את עצמו והעמיד נפשו בסכנה ויצא לקנא קנאת ה' בהרגו נשיא שבט מִיִּשְׂרָאֵל. כְּנֹאֲמֵר בַּמִּדְבָּר: "דַּמְסַר עֲצָמוֹ לְמִיתָה עַל קִידוּשׁ הַשֵּׁם".

אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן, וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ" (במדבר כה, ז). וְחֹזֶקָה עַל כָּל יֵרָא-שְׁמִים אֲשֶׁר הוּא ¹⁴⁴טְהוֹר-לֵב ¹⁴⁵לְהַעִיר קְנָאָה בִּי יֵרָאָה וְהִנֵּה יַד הַשָּׂרִים וְהַסָּגִנִּים ¹⁴⁶בְּמַעַל, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרָנָם לְבָרְכָהּ (ב"ר כו, ה): ¹⁴⁷כָּל פְּרִצָה ¹⁴⁸שְׂאִינָה מִן הַגְּדוּלִּים אֵינָה פְּרִצָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ¹⁴⁹"וַיֵּרָא הַשָּׂרִים וְהַסָּגִנִּים הִיתָה בְּמַעַל הַזֶּה רֹאשׁוֹנָה" (עזרא ט, ב).

ביאורים

144. טְהוֹר לֵב. אוהב ה' ולבו טהור. 145. לְהַעִיר קְנָאָה בִּי יֵרָאָה וגו'. לעורר קנאת השי"ת כאשר יראה חטא ופשע אפילו בידי השרים והסגנים - שיש חשש סכנה בדבר. 146. בְּמַעַל. בחטא ובפשע. 147. כָּל פְּרִצָה. שִׁנְפִּרְצָה באיזשהו דור בגדרי המוסר, הצניעות והצדק. 148. שְׂאִינָה מִן הַגְּדוּלִּים אֵינָה פְּרִצָה. פירוש, שמתוך שהגדולים פורצים הגדר תחילה - כולם עושים אחריהם (מתנות כהונה). 149. הִיתָה בְּמַעַל הַזֶּה רֹאשׁוֹנָה. הם התחילו למעול מעל להתחתן בגויי הארצות ולשאת נשים מבנות העובדי כוכבים, ומהם למדו יתר העם.

ארגון "ארחות יושר"

נוסד בהכוונתו של מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, על מנת להנחיל את לימוד המוסר בצורה יסודית ובאופן עקבי בקרב כל חלקי העם.

כדי להגשים מטרה זו מקיים הארגון פעילות מגוונת בנושא זה, ובראשה - הפצת הלימוד בחוברות "ארחות המוסר" בשיעורי תורה ברחבי הארץ, בהכלי השיבות והכוללים, בתלמודי תורה ובבתי חינוך לבנות.

לפניכם סקירה קצרה על פעולות הארגון:

בית מדרש גבוה "אורחות
יושר" מאגד בתוכו קבוץ נבחר
של מגידי שיעורים, אשר להם
נסיון רב של שנים במסירת
שיעורים בבקאות ובעיון,
בהלכה ובמוסר, בהסברה
בהירה וקולחת. בביהמ"ד
עוסקים הרבנים שליט"א
בהכנת השיעורים הנאמרים
על ידם, הן בדף היומי
והן בסוגיות עיוניות
והלכתיות.

בית מדרש גבוה למגידי שיעורים

סדרי מוסר בכוללי האברכים

הוקמה על ידינו מסגרת ללימוד
חוברות "ארחות המוסר" בכוללי
האברכים, לאחר סדרי הלימוד הקבועים, על
מנת להטמיע את חשיבות העיסוק בספרי
מוסר באופן מיוחד לעמלי תורה, בבחינת
"ראשית חכמה יראת ה'", לחיזוק ביראת
שמים ובתיקון המעשים והמידות כיאה
ללגיון של מלך.

63
כוללי

"מדרשת כח-שבע"

"כח תאמר לבית יעקב". לזכרה הדגול של
הרבנית מרת בת שבע קניבסקי ע"ה, אשר נתפרסמה
ביראתה, בצדקתה ובמעשיה המופלאים, הקמנו מסלול
מיוחד לבנות ישראל, בבתי הספר, בסמינרים ובשיעורים
לנשים. לימוד מתוך חוברות "ארחות המוסר" נעשה הן
במסגרת הלימודים בבתי הספר והן בפעילויות שונות, וכן
בחוגים לנשים, תוך שימת דגש על נושאים כמו: אהבת
תורה, יראת שמים, צניעות ומידות טובות.

מכון "ארחות המוסר"

צוות תלמידי חכמים מופלגים, אשר ניהונו בידע רב
ומעמיק בספרות התורנית הענפה, שוקד על הוצאה
לאור של ספרי מוסר בעריכה חדשה ומאירת עיניים,
מבוארים בטוב טעם, ומעוטרים ב"עיונים" מתוך דברי רבותינו -
ראשונים ואחרונים. החומר מוגש בצורת חוברות חדשיות
עם חלוקה יומית, המופצות ככעשרים אלף עותקים, בשיעורי
תורה, בחיכלי הישיבות והכוללים, בתלמודי תורה ובבתי
הכנסת.

מרן שליט"א בכנס סיום ספר "ארחות יושר"

205
שיעורים

שיעורי תורה ברחבי הארץ

זכינו בס"ד להקים שיעורי תורה, ולשלב בשיעורי תורה הקיימים
בכל רחבי הארץ את לימוד המוסר, כאשר בסוף כל שיעור לומדים בצוותא
קטע יומי אחד מתוך חוברות "ארחות המוסר". מעבר למעלת הקביעות אשר
בגינה לא יעבור יום בלי לימוד מוסר, ובנוסף על רכישת ידע מקיף בספרים
קדושים אלו, קיים גם "כח הציבור" באשר לומדים אלפי יהודים, גדולים וקטנים,
בכל יום את אותו הקטע. הרבנים שליט"א מקבלים מילגה חדשית המהווה
תמריץ ועידוד, ומדווחים במשוב בסוף החודש על רציפות הלימוד
ועקביותו.

חוברות "ארחות המוסר" ללימוד מוסר יומי

עד עתה יצאו לאור:

י"א חוברות של ספר "ארחות יושר"
ז' חוברות מספר "ארחות צדיקים"

גם בתלמודי התורה ברחבי הארץ, עוסקים צאן-קדשים בלימוד המוסר המשולב בתכניות הלימודים, להחדרת יראת שמים ומידות טובות מגיל צעיר, כפי הוראתו הידועה של מרן בעל ה"קהילות יעקב" זצוק"ל. אין כמו חוברות אלו, הערוכות בצורה חדשנית, נוחה ונעימה, להאחיב על צעירי הצאן את לימוד המוסר אשר נחקק בקרבם כ"גירסא דינקותא", והשפעתו - אשר ניצניה ניכרים כבר עתה - תלך ותגבר לאורך ימים ושנים.

106
ת"ת

שיעורי מוסר בתלמודי התורה

חיזוק המוסר בהיכלי הישיבות

"סדר מוסר" הנהוג בישיבות מקדמת דנא, קיבל חיזוק רב ומשמעותי מאז יצאו לאור חוברות אלו. רבים רבים בחורי החמד אשר קובעים בהן את לימודם בסדר מוסר בהשתוקקות ובהתלהבות, בהיותן עבורם מושב רוח מרענן בתוכן ובצורה, קנקן חדש מלא ישן. מחזה מרנין לב לראות בני עליה יקרים מפז אשר נושאים באמתחתם חוברות אלו גם מחוץ לכללי הישיבה, והוגים בהם בלכתם בדרך, בנסיעה באוטובוס, בהמתנה במקומות שונים ובכל עת מצוא.

75
ישיבות

